

Povezanost karakteristika osobe i okolinskih faktora s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca

Odak, Ana Lea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:455244>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-09**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**POVEZANOST KARAKTERISTIKA OSOBE I OKOLINSKIH FAKTORA S
PROFESIONALNOM ZRELOSTI SREDNJOŠKOLACA**

Diplomski rad

Ana Lea Odak

Mentor: izv. prof. Maja Parmač Kovačić

Zagreb, 2023.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradio/la samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 1.7.2023.

Ana Lea Odak

Sadržaj

Uvod	1
<i>Profesionalna zrelost</i>	1
<i>Karakteristike osobe i profesionalna zrelost</i>	2
<i>Okolinski faktori i profesionalna zrelost</i>	7
Cilj, problemi i hipoteze	10
<i>Cilj</i>	10
<i>Problemi i hipoteze</i>	10
Metoda	12
<i>Sudionici</i>	12
<i>Mjerni instrumenti</i>	12
<i>Upitnik sociodemografskih podataka</i>	12
<i>BFI-10-R</i>	12
<i>PGI-S</i>	13
<i>Skala roditeljskih ponašanja vezanih uz karijeru</i>	13
<i>Upitnik aktivnosti profesionalnog usmjeravanja</i>	14
<i>Upitnik profesionalne zrelosti</i>	15
<i>Postupak prikupljanja podataka</i>	15
Rezultati	16
<i>Deskriptivni podaci o ispitivanim varijablama</i>	16
<i>Korelacijska i hijerarhijska regresijska analiza</i>	20
Rasprava	23
<i>Praktične implikacije</i>	26
<i>Ograničenja istraživanja i preporuke za buduća istraživanja</i>	27
Zaključak	31
Literatura	32
<i>Prilog A - Mjerni instrument</i>	40

Povezanost karakteristika osobe i okolinskih faktora s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca

Relationship between personal characteristics and environmental factors with the career maturity of high school students

Ana Lea Odak

Sažetak: Profesionalna zrelost definira se kao spremnost pojedinca da donese odluku o karijeri. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati kako su karakteristike osobe i okolinski faktori povezani s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca. U anonimnoj online anketi sudjelovalo je 168 učenika i učenica koji pohađaju četvrti razred gimnazije ili strukovne škole u Hrvatskoj. Karakteristike osobe koje smo istraživali su spol, školski uspjeh, osobine ličnosti i interesi. Rezultati su pokazali da su učenice profesionalno zrelije od učenika te da su školski uspjeh i osobine ličnosti (savjesnost, ugodnost, neuroticizam i otvorenost k iskustvu) pozitivno povezani s profesionalnom zrelosti, a interesi neznčajno. Okolinski faktori koje smo uključili su roditeljska ponašanja (podrška, uplitanje i nedostatak roditeljske uključenosti) te podrška školskog sustava (stručne službe ili razrednika/ice). Profesionalna zrelost bila je pozitivno povezana s podskalom roditeljske podrške te negativno s podskalama uplitanja roditelja i nedostatka roditeljske uključenosti. Dobivena je pozitivna korelacija percipirane podrške stručne službe i profesionalne zrelosti, a neznčajna za percipiranu podršku razrednika/ice. Hijerarhijski model karakteristika osobe i okolinskih faktora značajan je u predviđanju profesionalne zrelosti srednjoškolaca. Okolinski faktori objašnjavaju 9% varijance profesionalne zrelosti povrh karakteristika osobe.

Ključne riječi: profesionalna zrelost, karakteristike osobe, okolinski faktori

Abstract: Career maturity is defined as an individual's readiness to make a career decision. The aim of this study is to examine how personal characteristics and environmental factors are connected to the career maturity of high school students. 168 male and female students attending the fourth grade of a gymnasium or vocational school in Croatia participated in an anonymous online survey. The personal characteristics we studied were gender, grade point average (GPA), personality traits and interests. The results showed that female students are more professionally mature than male students and that GPA and personality traits (conscientiousness, agreeableness, neuroticism and openness to experience) were positively correlated with career maturity, but interests weren't. The environmental factors we included were parental behaviors (support, interference and lack of parental involvement) and school system support (a professional service or a headroom teacher). Career maturity was positively correlated with the subscale of parental support but negatively correlated with the subscales of parental interference and lack of parental involvement. The correlation between perceived support of the professional service and career maturity was low, while insignificant with the perceived headroom teacher's support. Hierarchical model of personal characteristics and environmental factors is significant in predicting the career maturity of high school students. Environmental factors explain 9% of variance of professional maturity over and above personal characteristics.

Keywords: career maturity, personal characteristics, environmental factors

Uvod

Adolescencija je razdoblje sazrijevanja koje karakterizira postupni prijelaz prema autonomiji i nezavisnosti (Buljan Flander, 2013). Odabir karijere nije jednostavan zadatak i pojedinac, bilo koje dobi, nikad nije dovoljno spreman samostalno donijeti tu odluku. Polaznici gimnazije, a sve češće i polaznici strukovnih škola, nakon završetka srednje škole nastavljaju obrazovanje na visokoškolskoj razini. U istraživanju na polaznicima završnih razreda gimnazija te četverogodišnjih i petogodišnjih strukovnih škola cijele Hrvatske (Jokić, 2019), dobiveno je da 84% učenika od ukupno 4497 sudionika planira upisati fakultet. Jedan od mogućih razloga takvog trenda je stav srednjoškolaca da je u Hrvatskoj teško pronaći dobar posao bez završenog fakulteta (Jokić, 2019). Mnogim učenicima taj prijelaz izaziva strah, neizvjesnost i sumnju u vlastite sposobnosti jer im se to može činiti kao odluka koja je zahtjevnija od njihovih trenutnih kapaciteta (Buljan Flander, 2013). S druge strane, neki učenici mogu biti uzbuđeni jer im fakultet predstavlja priliku za razvoj novih znanja i sposobnosti, dok neki mogu biti indiferentni prema tome, priklanjati se utjecajima drugih, najčešće roditelja (Ristić Dedić i Jokić, 2019a). Kako će se nositi s tim razdobljem i hoće li lako donijeti odluku o odabiru karijere ovisi o izraženosti njihove profesionalne zrelosti.

Profesionalna zrelost

Profesionalna zrelost definira se kao „*stupanj spremnosti pojedinca za donošenje odluke o svojoj karijeri*“ ili kao „*stupanj u kojem je pojedinac obavio profesionalne zadatke primjerene profesionalnom stadiju svoje dobi*“ (Šverko, 2012, str. 33). Donald Super (1980), autor Teorije životnih razdoblja i životnog prostora, smatra izbor zanimanja cjeloživotnim procesom koji obuhvaća različite razvojne stadije. Razlikuje pet glavnih stadija u razvoju karijere – rast, istraživanje, utemeljenje, održavanje i opadanje. Faza rasta (od 4. do 13. godine) razdoblje je kada se oblikuju sposobnosti, interesi i stječu osnovne spoznaje o svijetu rada, a u fazi istraživanja (od 14. do 24. godine) pojedinci pokušavaju pronaći svoje mjesto u svijetu rada spoznavanjem vlastitih sklonosti (*kristalizacija*), profesionalno se opredijeliti za područje koje ih zanima (*specifikacija*) te pokušati završiti školovanje i pronaći posao (*implementacija*) (Šverko, 2012). Uspješnost izvršenja pojedinih profesionalnih zadataka i prijelaz u iduću fazu ovise o profesionalnoj zrelosti pojedinca (Perin, 2012).

Da bi srednjoškolci mogli donijeti odluku o izboru karijere, potrebno ih je osposobiti za to pružanjem informacija o mogućim izborima i stanju na tržištu rada (Ristić Dedić i Jokić, 2019b). Prema Černja Rajter (2022), pojedinci koji su profesionalno zreli sigurni su u svoje odluke jer poznaju sebe, svoje mogućnosti i svijet rada te stoga imaju i jasne profesionalne ciljeve.

Karakteristike osobe i profesionalna zrelost

Profesionalna zrelost povezana je s velikim brojem karakteristika osobe, u literaturi nazvanih osobnim ili unutarnjim faktorima. To su varijable poput dobi, spola, osobina ličnosti, općih i radnih vrijednosti, školskog uspjeha, percepcije vlastitih sposobnosti i vještina, životnih uloga i njihove salijentnosti, zdravstvenih obilježja pojedinca te motivacije za upis studija (Babarović i Šverko, 2011; Babarović i Šverko, 2017; Brailo, 1994; Koren, 1986; Niles i Harris-Bowlsbey, 2016; Perin, 2012; Šverko i sur., 2007). U ovom istraživanju fokusirat ćemo se na spol, osobine ličnosti, školski uspjeh i interese.

Spol

Istraživači često dovode spol u vezu s drugim psihologijskim varijablama koje su interes istraživanja pa tako i s profesionalnom zrelosti. Babarović i sur. (2011) sumirali su rezultate prethodnih istraživanja vezane uz razlike u profesionalnoj zrelosti između dječaka i djevojčica zaključivši da su djevojčice koje odrastaju u zapadnim i ekonomski razvijenim kulturama, u dječjoj i adolescentskoj dobi, profesionalno zrelije od dječaka te dobi. Taj nalaz potvrđuju rezultati istraživanja na uzorku učenika srednje škole polaznika prvog, drugog, trećeg i četvrtog razreda (Busacca i Taber, 2002; Patton i Lokan, 2001). Uz to, u istraživanju Babarovića i suradnika (2011) na učenicima od petog do osmog razreda osnovne škole, djevojčice su pokazivale veći stupanj profesionalne zrelosti od dječaka u svakom razredu. Razlog tome da su djevojčice u dječjoj, školskoj i adolescentskoj dobi profesionalno zrelije od dječaka u tim razvojnim fazama vjerojatno leži u ranijem biološkom sazrijevanju djevojčica u odnosu na dječake (Tokalić, 2017) i u međusobnom razlikovanju po načinu donošenja odluka – mlade žene češće ulažu više truda u proces odlučivanja i više se konzultiraju s drugima prilikom donošenja odluke o karijeri nego mladi muškarci (Gati i sur., 2010), što im vjerojatno olakšava donošenje odluke.

Školski uspjeh

Kognitivne sposobnosti definiraju se na razne načine, a jedna od definicija je da su to *mentalne mogućnosti promišljanja, planiranja, rješavanja problema, apstraktnog razmišljanja, razumijevanja kompleksnih ideja, brzog učenja i učenja iz iskustva* (Gottfredson, 1997). Učenici se u školi susreću s velikim brojem raznolikih zadataka te je uspješnost njihova rješavanja mjerena ocjenom. U dostupnim znanstvenim radovima (Brody, 1992; Edwards i Tyler, 1965; Grgin, 2001; Ivić i Matešić, 2009) korelacija između testova inteligencije i školskih ocjena kreće se između 0.3 i 0.7. Ipak, u novijim istraživanjima kao i meta-analizama dosadašnjih radova, dobiva se korelacija 0.5 što označava da oko četvrtinu varijance školskog uspjeha možemo objasniti kognitivnim sposobnostima (Babarović i sur., 2010; Roth i sur., 2015). To je ujedno i razlog učestale upotrebe prosjeka ocjene kao aproksimativne mjere kognitivnih sposobnosti (Harris i sur., 2013; Mumford i sur., 1997). Učenici već od srednjeg djetinjstva uočavaju povezanost školskog uspjeha i njihovih sposobnosti te stoga loš uspjeh može dovesti do pojave sumnje u vlastite sposobnosti te posljedično do ograničavanja u izboru zanimanja i poteškoća prilikom donošenja odluka o karijeri (Tokalić, 2017). Istraživanje na uzorku srednjoškolaca pokazalo je da su učenici nižeg školskog uspjeha nesigurni u izbor budućeg zanimanja te da ne poznaju vlastite osobine i vještine (Babarović i Šverko, 2017). U istraživanjima odnosa profesionalne zrelosti i školskog uspjeha srednjoškolaca dobiva se uglavnom njihova niska (Choi i sur., 2015; Creed i Patton, 2003; Oliveira i sur., 2017; Tan, 1989) ili umjerena pozitivna povezanost (Tekke i Ghani, 2013; West, 1988).

Osobine ličnosti

Ličnost je „*organizirani i relativno trajni skup psiholoških crta i mehanizama unutar pojedinca*“ koji utječe na interakcije u njegovoj okolini (Larsen i Buss, 2008). Najpoznatiji model ličnosti jest petfaktorski model ličnosti autora Coste i McCraea koji opisuju pet temeljnih osobina ličnosti – *savjesnost* koju karakterizira organiziranost, odgovornost, promišljenost i samodisciplina; *ekstraverzija* koju opisuje društvenost, asertivnost, energičnost i traženje uzbuđenja. Nadalje, navode *ugodnost* kao osobinu koju karakterizira altruizam, suradljivost, povjerenje, blagost i iskrenost; *neuroticizam* kao nisku otpornost na

stres, anksioznost, depresivnost, ranjivost i nezadovoljstvo sobom te posljednju osobinu, *otvorenost k iskustvu*, koju karakterizira otvorenost za promjene, kreativnost, maštovitost i radoznalost (Costa i McCrae, 1992).

Ovisno o izraženosti pojedinih osobina ličnosti, pojedinac će različito pristupati životnim zadacima. Tako srednjoškolci mogu različite faktore smatrati važnima prilikom donošenja odluke o karijeri – netko može smatrati da je važan samo odličan uspjeh u školi, netko drugi da je potrebno proučiti sve dostupne izvore i tek onda donijeti odluku, dok netko može biti u potpunosti smiren jer će „sigurno ostati mjesta za njega/nju na nekom fakultetu“ te se ne mora brinuti oko toga. Hrvatski autori proučavali su vezu osobina ličnosti i drugih korelata profesionalne zrelosti poput profesionalne prilagodljivosti (Černja Rajter, 2022) i radne angažiranosti ili općeg profesionalnog razvoja (Šverko i Babarović, 2020), međutim, u literaturi nismo pronašli istraživanje njihove direktne veze na uzorku srednjoškolaca.

Rezultati stranog istraživanja (Atli, 2017) pokazali su pozitivnu povezanost ekstraverzije i otvorenosti k iskustvu te negativnu povezanost neuroticizma s profesionalnom zrelosti na uzorku srednjoškolaca u dobi od 14 do 17 godina. Lounsbury i sur. (2004) su u svom istraživanju proučavali vezu profesionalne zrelosti i osobina ličnosti starijih američkih srednjoškolaca (prosječne dobi 17.4 godine) te su utvrdili značajnu pozitivnu povezanost savjesnosti, ugodnosti i otvorenosti k iskustvu s profesionalnom zrelosti te negativnu s neuroticizmom. Slični rezultati dobiveni su na slovenskom uzorku srednjoškolaca gdje su rezultati ukazivali na pozitivnu povezanost ekstraverzije, savjesnosti, otvorenosti k iskustvu te negativnu povezanost neuroticizma s odlučnosti o karijeri definiranom kao „*sigurnost pojedinca u odluku o karijeri*“ (Pečjak i Košir, 2007), što je jednako konstrukt profesionalne zrelosti. Prosječna dob uzorka bila je 17 godina i 11 mjeseci.

Iako se radi o drugačijim kulturama i obrazovnim sustavima, uočava se trend da ekstraverzija, savjesnost i otvorenost k iskustvu pozitivno koreliraju s profesionalnom zrelosti, a neuroticizam negativno. Za ugodnost su dobiveni nejednoznačni rezultati. Ekstrovertirane osobe su društvene i vjerojatno lako mogu pitati druge za informacije vezane uz odabir karijere (Atli, 2017), a savjesne osobe, vjerojatno zbog svoje samodiscipliniranosti i organiziranosti, mogu sistematično razložiti koje su im mogućnosti u karijeri, što olakšava

donošenje konačne odluke (Krapić, 2017). Srednjoškolci koji su otvoreni k iskustvu pokazuju interes za nove, drugačije stvari te istražuju i prikupljaju informacije o onome što ih zanima. Učenici visoki na neuroticizmu, odnosno nisko emocionalno stabilni srednjoškolci, često su zabrinuti oko budućnosti, nesigurni u sebe i napeti, što otežava donošenje odluke o karijeri (Atli, 2017).

Interesi

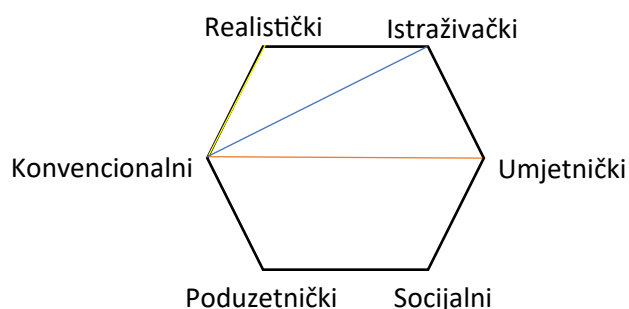
Petz (1987) definira interese kao trajnu i ugodnu usmjerenost prema nekoj pojavi, osobi, predmetu ili aktivnosti kojoj pridajemo određenu važnost. Autor teorije profesionalnih interesa je John Holland, najutjecajniji teoretičar diferencijalnog pristupa (Šverko, 2015). Tip interesa predstavlja preferenciju pojedinca prema određenim radnim aktivnostima te motivaciju za uključivanjem u te aktivnosti (Krapić i sur., 2008). U svojoj teoriji razlikuje šest tipova interesa – realistički (R), istraživački (I), umjetnički (A), socijalni (S), poduzetnički (E) i konvencionalni (C), poznatih kao RIASEC, što je akronim engleskih naziva interesa. Oni su rezultat interakcije biološkog nasljeđa, utjecaja roditelja, socijalne klase, kulture i okoline u kojoj pojedinac odrasta (Šverko, 2012).

Osoba s izraženim *realističkim* interesima preferira fizičke, praktične i konkretne aktivnosti poput primjene alata i strojeva ili izrađivanja predmeta (Wille i sur., 2010). *Istraživački* tip usmjeren je na sustavno proučavanje, proširivanje postojećeg i stjecanje novog znanja (Šverko, 2012). *Umjetnički* tip preferira nestrukturirane (likovne, glazbene ili literalne) aktivnosti (Kuljanić, 2016) koje će mu dopustiti da bude originalan, kreativan i slobodan u izražavanju (Wille i sur, 2010). Osobe s izraženim *socijalnim* interesima vole raditi s ljudima, savjetovati i pomagati (Černja Rajter, 2022). *Poduzetnički tip* karakterizira orijentiranost prema uspjehu i stjecanju statusa u društvu (Šverko, 2012). Osobe s izraženim interesom tog tipa uživaju u aktivnostima u kojima mogu preuzeti inicijativu te koje uključuju organizaciju posla i vođenje drugih (Černja Rajter, 2022). Oni koji imaju izražene *konvencionalne* interese sistematični su, organizirani, točni te usmjereni na detalje (Šverko, 2012). Budući da ljudi često imaju više izraženih interesa, uobičajeno je korištenje troslova koji predstavljaju tri najistaknutija tipa interesa, primjerice, RIA za osobu koja ima najistaknutiji realistički pa istraživački te, na trećem mjestu, umjetnički tip interesa.

Hollandovu teoriju možemo prikazati heksagonskim modelom gdje udaljenost između pojedinih tipova predstavlja stupanj sličnosti tih tipova interesa (v. Sliku 1). Tako su najbliži *susjedni* (npr. konvencionalni i realistički), manje slični *preskočni* (npr. konvencionalni i istraživački), a najmanje slični *nasuprotni* (npr. konvencionalni i umjetnički) tipovi interesa (Šverko, 2012).

Slika 1

Prikaz Hollandovog heksagonskog modela interesa. Susjedni tipovi interesa su najbliži (žuto), preskočni manje slični (plavo), a nasuprotni najmanje slični (narančasto).

Holland je definirao indikatore interesa – *kongruentnost*, *konzistentnost* i *diferenciranost*. Prema Šverku (2012, str. 27), kongruentnost predstavlja „*stupanj slaganja ličnosti pojedinca i okoline u kojoj se nalazi*“, a konzistentnost „*stupanj sličnosti dominantnih interesa*“. Diferenciranost je indikator koji se koristi u ovom istraživanju i ukazuje na razliku izraženosti pojedinih tipova interesa, pri čemu veća razlika među interesima ukazuje na veću diferenciranost. Pojednostavljeno rečeno, diferencirani profil ima visoke rezultate samo na nekim tipovima interesa, dok nediferencirani profil ima slične rezultate na svim tipovima interesa (Černja Rajter, 2022). Pretpostavka je da su pojedinci s diferenciranim interesima osvijestili koje im karijerno područje najbolje odgovara te su sigurniji u odluku o nastavku karijere od onih s manje diferenciranim interesima.

Tradicionalna Hollandova metoda izračuna diferenciranosti je oduzimanjem najmanje istaknutog interesa od najistaknutijeg (Černja Rajter, 2022). Primjerice, sudionik je postigao sljedeće rezultate: C = 45, I = 15, S = 12, A = 7, R = 2. Mjera diferenciranosti dobivena je razlikom 45-2, gdje rezultat 2 predstavlja najmanje istaknuti realistički tip

interesa, a rezultat 45 najistaknutiji konvencionalni tip interesa. Mjera diferenciranosti u ovom primjeru iznosi 43 i ukazuje na visoku diferenciranost interesa.

Iako prema pretpostavkama teorije vrijedi da su visoko diferencirani profili pokazatelji visoke profesionalne zrelosti, empirijski rezultati diferenciranosti interesa često se pokazuju neznčajnima ili vrlo nisko značajnima. U istraživanju Hirschi i Läge (2007) dobivena je niska pozitivna povezanost razine spremnosti na odabir karijere i diferenciranosti interesa, dok je na hrvatskom uzorku viših razreda osnovne škole (Černja i sur., 2017) dobivena značajna niska pozitivna povezanost diferenciranosti i poznavanja zanimanja (kognitivne komponente profesionalne zrelosti). Autori Nauta i Kahn (2007) na uzorku studenata nisu pronašli povezanost diferenciranosti sa samoefikasnosti u donošenju profesionalnih odluka (korelatom profesionalne zrelosti). Neznčajnu povezanost diferenciranosti interesa i profesionalne zrelosti potvrdila je i autorica Černja Rajter (2022) u svom longitudinalnom istraživanju na uzorku učenika završnog razreda srednje škole.

Okolinski faktori i profesionalna zrelost

S profesionalnom zrelosti povezani su i brojni okolinski ili vanjski faktori poput podrške obitelji, socioekonomskog statusa obitelji, mogućnosti školovanja i lakoće zapošljavanja nakon studija, podrške školskih djelatnika, društvene zajednice, utjecaja vršnjaka te utjecaja medija (Jokić, 2019; Niles i Harris-Bowlsbey, 2016; Raković, 2015). U ovom istraživanju naglasak je na percipiranoj podršci roditelja i školskog sustava kao dva najistaknutija okolinska faktora.

Percipirana podrška roditelja

Pitanje „Što ćeš biti kad odrasteš?“ postavlja se djeci već u ranom djetinjstvu i predstavlja početak profesionalnog razvoja koji traje cijeli život (Božulić, 2022). Kako bi djeca mogla odgovoriti na to pitanje, moraju upoznati različita zanimanja kako bi mogla procijeniti što im najviše odgovara. Djeca ponajprije uče od roditelja, a to znanje nadopunjuju i proširuju polaskom u školu (Božulić, 2022). Atmosfera obiteljskog odgoja izravno utječe na razvoj djetetovih vrijednosti, način formiranja budućih međuljudskih odnosa, upoznavanje pojedinih zanimanja i formiranje stavova o njima te stvaranje radnih navika

(Jakelić, 1983). Uloga roditelja u procesu djetetovog odabira karijere je poznavanje djetetovih osobina, objektivno uočavanje sposobnosti, potencijala i interesa za pojedina profesionalna područja te pružanje pomoći u odabiru prikladnog fakulteta ili zanimanja (Jakelić, 1983). Roditeljska težnja da se dijete bavi određenim zanimanjem jer se time roditelj bavi ili zato što smatra da je to idealno zanimanje za njegovo dijete, bez obraćanja pažnje na djetetove sposobnosti ili motivaciju, nije adekvatno ponašanje roditelja. Također, nepoželjan oblik roditeljskog utjecaja je odvrćanje od nekih zanimanja ili potpuno prepuštanje odluke djetetu (Jakelić, 1983).

Guan i sur. (2015) proveli su istraživanje na temu profesionalne adaptabilnosti studenata koja se definira kao „*sposobnost prilagodbe pojedinca na promjenjivu i nestabilnu radnu okolinu*“. Profesionalna zrelost i profesionalna adaptabilnost dijele oko 40% zajedničke varijance (Babarović i sur., 2016) te se koriste kao srodni konstrukti. U tom istraživanju dobivena je pozitivna povezanost roditeljske podrške s profesionalnom adaptabilnosti. Roditeljska podrška očituje se u poticanju djece da istražuju svoje mogućnosti u karijeri te da su roditelji na raspolaganju u slučaju potrebe za razgovorom ili savjetom (Šimunović i sur., 2020). Uz to, dobivena je negativna povezanost uplitanja roditelja u odluku o karijeri i nedostatka roditeljske uključenosti s profesionalnom adaptabilnosti. Uplitanje roditelja u odluku o karijeri označava kontrolirajuća ponašanja roditelja vezana uz djetetov odabir zanimanja u želji da odgovore dijete od „nepoželjnog“ zanimanja ili ga usmjere prema onome koje smatraju da je najbolje za njega. Nedostatak roditeljske uključenosti obuhvaća ponašanja poput nezainteresiranosti za djetetov izbor zanimanja te pridavanje izrazito malog značaja toj odluci (Šimunović i sur., 2020).

Prema autorici Kracke (1997), srednjoškolci se više angažiraju u istraživanju zanimanja ako osjećaju veću roditeljsku podršku, a izostanak podrške može dovesti do odugovlačenja ili neodlučnosti po pitanju odabira karijere. Međutim, rezultati Šverko i Babarović (2020) pokazali su da roditelji koji su jako angažirani i, istovremeno, vrlo kontrolirajuće nastrojeni prema djetetovom odabiru karijere, mogu također negativno utjecati na sigurnost djetetove odluke o odabiru karijere.

Osnovna škola smatra se temeljem sustava profesionalnog razvoja učenika (Božulić, 2022). Rad u školi potiče razvoj interesa, znanja i vještina svih učenika s ciljem dolaska do razine samostalnosti gdje učenik može sam upravljati vlastitim profesionalnim razvojem (Perin, 2012) – iskazati interes koji fakultet bi upisao te čime bi se želio baviti. Profesionalno usmjeravanje (ili orijentacija) uključuje dva aspekta - profesionalno informiranje i profesionalno savjetovanje (Šverko, 2012). Profesionalno informiranje je sustavno i organizirano pružanje informacija o postojećim i „novim“ zanimanjima, tipičnim radnim zadacima različitih poslova, potrebnim osobinama i vještinama za obavljanje posla te stanju na tržištu, odnosno mogućnosti zapošljavanja (Šverko, 2012). Profesionalno savjetovanje je konkretno pružanje pomoći pojedincu da upozna sebe i vlastite potencijale te da pronađe vlastito mjesto u svijetu rada (Božulić, 2022). Dakle, profesionalno usmjeravanje možemo definirati kao skup aktivnosti pružanja informacija i usluga koje bi pomogle osobama bilo koje dobi pri donošenju odluke vezane za daljnje obrazovanje i pronalazak budućeg zanimanja (Gregurović i Lukić, 2014).

Učitelji, nastavnici, razrednici te stručni suradnici škole (pedagog, psiholog ili stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila) trebali bi sudjelovati u pružanju informacija učenicima o postojećim zanimanjima, mogućnostima obrazovanja te zapošljavanja u tim zanimanjima putem razgovora, pripremom materijala ili letaka o pojedinom zanimanju te putem organiziranih radionica, posjeta i gostujućih predavanja (Božulić, 2022). Ako se te aktivnosti provode u okviru nastave, imaju mogućnost djelovanja na sve učenike, uključujući učenike slabijih sposobnosti ili lošijeg socioekonomskog statusa. Takvi učenici imaju manje mogućnosti izbora zanimanja, a ujedno ni ne traže pomoć pri odabiru karijere pa često budu zaposleni na poslovima koji ih ne ispunjavaju (Babarović i Šverko, 2017). Pretpostavka je da, što su učenici upućeniji u mogućnosti odabira karijere, to će biti profesionalno zreliji i lakše donijeti tu odluku.

Rezultati istraživanja „*Profesionalno usmjeravanje u osnovnim i srednjim školama iz perspektive učenika*“ (Babarović i Šverko, 2017) pokazali su da je 78% učenika završnog razreda srednjih škola (od ukupno 657 sudionika) bilo nesigurno oko donošenja odluke o

odabiru karijere. Najzastupljenije aktivnosti pedagoga i psihologa bile su informiranje o svijetu rada (60% psiholog; 64% pedagog) i upućivanje na internet stranice (57% psiholog; 65% pedagog), dok su najmanje zastupljene aktivnosti bile upućivanje stručnjacima za izbor zanimanja u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (za oba stručna suradnika). Nadalje, približno 75% sudionika navelo je da ih je razrednik/ica informirao/la o obrazovnim programima i svijetu rada te 63% njih da ih je informirao/la o internetskim stranicama za profesionalno usmjeravanje. Najmanje zastupljene aktivnosti bile su davanje upitnika za profesionalnu orijentaciju te vođenje učenika u posjet tvrtkama ili fakultetima.

U drugom, sličnom istraživanju (Raković, 2015), najveći broj sudionika izjasnio se da je njihova škola u okviru profesionalnog informiranja dijelila materijale, letke ili priručnike (27%) i organizirala gostujuća predavanja (25%).

Cilj, problemi i hipoteze

Cilj

Cilj ovog istraživanja je ispitati kako su karakteristike srednjoškolaca i okolinski faktori povezani s njihovom profesionalnom zrelosti. Specifičnije, cilj je utvrditi povezanost spola, školskog uspjeha, ličnosti i interesa srednjoškolaca te podrške koju dobivaju od roditelja i školskih djelatnika s njihovom procjenom izraženosti profesionalne zrelosti.

Iz prethodnih odlomaka o odnosu karakteristika osoba, kao i okolinskih faktora, s profesionalnom zrelosti uočava se postojanje povezanosti između tih varijabli. Međutim, prema našim saznanjima, istraživači nisu proučavali povezanost tih varijabli istovremeno. Stoga je drugi cilj ovog rada utvrditi dodatni doprinos okolinskih faktora povrh karakteristika osobe u objašnjavanju profesionalne zrelosti.

Problemi i hipoteze

P1: Utvrditi povezanost karakteristika osobe (varijabli spola, školskog uspjeha, ličnosti i interesa) te okolinskih faktora (varijabli percipirane podrške roditelja i percipirane podrške školskog sustava) s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca.

H1a: Učenice srednjih škola postizat će viši rezultat na mjeri profesionalne zrelosti u odnosu na učenike srednjih škola.

H1b: Postojat će pozitivna povezanost između prosjeka ocjena i mjere profesionalne zrelosti – srednjoškolci koji imaju viši ukupan prosjek ocjena na kraju srednje škole imat će više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti od učenika s nižim prosjekom.

H1c: Ekstraverzija, savjesnost, otvorenost k iskustvu i neuroticizam srednjoškolaca bit će povezane s mjerom profesionalne zrelosti. Učenici koji postižu viši rezultat na dimenzijama ekstraverzije, savjesnosti i otvorenosti k iskustvu te niži rezultat na dimenziji neuroticizma imat će više rezultate na upitniku profesionalne zrelosti.

H1d: Srednjoškolci koji imaju diferenciranije interese, odnosno, veću razliku između najizraženijeg i najmanje izraženog interesa, imat će više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti od onih s manje diferenciranim interesima.

H1e: Percipirana podrška roditelja u razvoju karijere srednjoškolaca bit će značajno povezana s profesionalnom zrelosti. Srednjoškolci koji postižu viši rezultat na podskali roditeljske podrške imat će viši rezultat na mjeri profesionalne zrelosti. S druge strane, oni koji postižu viši rezultat na podskali uplitanja roditelja u odluku o odabiru zanimanja i podskali nedostatka roditeljske uključenosti postizat će niži rezultat na upitniku profesionalne zrelosti.

H1f: Srednjoškolci čiji su školski pedagog, psiholog ili drugi stručni suradnik provodili više aktivnosti profesionalnog usmjeravanja učenika imat će viši rezultat na mjeri profesionalne zrelosti od srednjoškolaca čiji su školski pedagog, psiholog ili drugi stručni suradnik manje uključeni u takve aktivnosti.

H1g: Srednjoškolci čiji je razrednik/ica provodio/la više aktivnosti profesionalnog usmjeravanja učenika imat će viši rezultat na mjeri profesionalne zrelosti od onih čiji je razrednik/ica manje uključen/a u takve aktivnosti.

P2: Utvrditi dodatni doprinos okolinskih faktora povrh karakteristika osobe u predviđanju profesionalne zrelosti.

H2: Postojat će značajan doprinos okolinskih faktora povrh karakteristika osobe u predviđanju profesionalne zrelosti.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 175 učenika srednjih škola koji 2023. godine polažu državnu maturu i upisuju daljnje školovanje na fakultetu s područja Hrvatske. U obradu nisu uključena dva polaznika trećeg razreda srednje škole te još petero onih koji su na sva pitanja dali isti odgovor, čime je konačan broj uključenih sudionika 168. Sudjelovalo je 61% učenika gimnazija te 39% učenika strukovnih škola koji pohađaju četvrti razred srednje škole s područja Grada Zagreba (21%), Zagrebačke županije (46%) te drugih područja Hrvatske (33%). Među njima bilo je 42% muških i 58% ženskih sudionika u dobi od 17 do 19 godina pri čemu su većinu činili punoljetni srednjoškolci ($M = 18.2$; $SD = 0.41$).

Mjerni instrumenti

U istraživanju smo koristili bateriju testova koja je sastavljena od šest postojećih standardiziranih mjernih instrumenata (v. Prilog A).

Upitnik sociodemografskih podataka

Prikupljeni su podaci o spolu, dobi, nazivu mjesta u kojem stanuju, vrsti srednje škole (gimnazija ili strukovna) te o prosjeku ocjena na kraju prvog, drugog i trećeg razreda srednje škole te očekivani prosjek završne godine, zaokružen na dvije decimale.

BFI-10-R

Za prikupljanje podataka o osobinama ličnosti srednjoškolaca, koristili smo upitnik BFI-10-R (Stone i sur., 2022) na hrvatskom jeziku koji je skraćena verzija Big Five Inventoryja (BFI-44) te revidirana verzija upitnika BFI-10. Sastoji se od pet skala i ukupno deset čestica. Svaka od pet subskala (savjesnost, ekstraverzija, ugodnost, neuroticizam i otvorenost k iskustvu) sadrži po dvije čestice. Sudionici daju samoprocjenu na skali Likertova tipa od pet stupnjeva (1 = „u potpunosti se ne slažem“ do 5 = „u potpunosti se slažem“). Rezultat se formira zasebno na svakoj skali kao prosjek rezultata dviju čestica i viši rezultat ukazuje na veću izraženost te osobine ličnosti (Stone i sur., 2022). Teorijski raspon rezultata kreće se 1 – 5. Budući da nije smisleno računati koeficijent pouzdanosti u obliku Cronbach alfa koeficijenta (Eisinga i sur., 2012), korišten je Pearsonov koeficijent

korelacije kao pokazatelj pouzdanosti svake skale. Stone i sur. (2022) su u svom istraživanju dobili .33 za ugodnost, .36 za otvorenost k iskustvu, .46 za savjesnost, te .63 za neuroticizam i za ekstraverziju. U našem istraživanju dobivene su sljedeće korelacije: .20 za ugodnost, .50 za neuroticizam, .53 za savjesnost, .57 za otvorenost k iskustvu te .71 za ekstraverziju.

PGI-S

Profesionalne interese srednjoškolaca mjerili smo upitnikom PGI-S (Personal Globe Inventory-Short) autora Terencea Traceyja (2010). Korištena je javno dostupna hrvatska inačica upitnika autora Šverko i Babarović koju smo preuzeli sa stranice Put karijere. Upitnik se sastoji od 40 opisa radnih zadataka različitih zanimanja (Jalžabetić, 2017). Sudionik na skali Likertova tipa 1 – 7 treba napraviti dvije procjene, tj. označiti koliko mu se navedena aktivnost sviđa te, za istu česticu, procijeniti koliko bi bio uspješan obavljajući tu aktivnost. Procjene se kreću od 1 = „uopće mi se ne sviđa/uopće ne bi bio uspješan/bila uspješna“ do 7 = „u potpunosti mi se sviđa/u potpunosti bi bio uspješan/bila uspješna“ (Jalžabetić, 2017). Odgovori sviđanja i uspješnosti za istu česticu međusobno se zbrajaju. Izraženost Hollandovih RIASEC tipova interesa dobiva se sumiranjem odgovora sviđanja i uspješnosti točno određenih čestica za pojedini interes. Teorijski raspon rezultata kreće se 8 – 56 pri čemu viši rezultat ukazuje na veću izraženost te vrste interesa. Upitnik ima visoku pouzdanost te prema Traceyju (2010), koeficijenti unutarnje konzistencije su u rasponu .71 – .92, a na uzorku hrvatskih srednjoškolaca (Šverko, 2015) iznose .74 – .90. Koeficijent unutarnje konzistencije dobiven na ovom uzorku iznosi visokih .94.

Skala roditeljskih ponašanja vezanih uz karijeru

Razinu percipirane podrške roditelja u odabiru karijere procijenili smo skalom roditeljskih ponašanja vezanih uz karijeru na hrvatskom jeziku (Career-Specific Parental Behaviors Scale, Dietrich i Kracke, 2009). Upitnik se sastoji od tri podskale – roditeljske podrške, uplitanja roditelja u odluku o odabiru karijere te nedostatka roditeljske uključenosti. Svaka podskala sastoji se od pet pitanja, što je ukupno 15 čestica. Sudionici odgovaraju na skali Likertova tipa od pet stupnjeva od 1 = „u potpunosti se ne slažem“ do 5 = „u potpunosti se slažem“. Ukupan rezultat formira se kao zbroj odgovora na pojedinim subskalama pri čemu viši rezultat ukazuje na veću izraženost te vrste roditeljskog ponašanja (rezultati na

podskalama računaju se zasebno, nije opravdano međusobno ih zbrajati jer nisu saturirani istim faktorom). Teorijski raspon rezultata kreće se 5 – 25. Cronbach alfa pouzdanost iznosi .84 za podskalu uplitanja roditelja u odluku, a za podskalu roditeljske podrške kao i za podskalu nedostatka roditeljske uključenosti .89 (Šimunović i sur., 2020). U ovom istraživanju dobiveni su koeficijenti pouzdanosti 75 za podskalu uplitanja roditelja u odluku, .77 za podskalu nedostatka roditeljske uključenosti te .78 za podskalu roditeljske podrške.

Upitnik aktivnosti profesionalnog usmjeravanja

Za ispitivanje percipirane podrške školskog sustava (uključenost psihologa/pedagoga/drugog stručnog suradnika i razrednika/ice) koristili smo upitnik aktivnosti profesionalnog usmjeravanja koji se sastoji od ukupno 20 čestica. Dva pitanja su višestrukog izbora dok su na ostala pitanja sudionici mogli odgovarati s „da“, „ne“ ili „možda“. Prva tri pitanja u upitniku (jesu li provođene aktivnosti, tko ih provodi te koliko često) korištena su samo u svrhu opisivanja uzorka i nisu uključena u formiranje ukupnog rezultata. Nakon njih je slijedilo osam pitanja o aktivnostima pedagoga, psihologa ili drugog stručnog suradnika, odnosno, pitanja za mjerenje *percipirane podrške stručne službe*. Uvršteni su u istu kategoriju jer većina srednjih škola ima samo jednog stručnog suradnika, najčešće pedagoga. Posljednjih devet pitanja korištena su za mjerenje percipirane podrške razrednika/ice. Pitanja uvrštena u upitnik aktivnosti profesionalnog usmjeravanja preuzeli smo i kombinirali iz diplomskog rada autorice Raković (2015) te iz istraživanja „*Profesionalno usmjeravanje u osnovnim i srednjim školama iz perspektive učenika*“ autora Babarović i Šverko (2017). Ukupan rezultat formira se kao zbroj pozitivnih odgovora „da“ na česticama - zasebno za percipiranu podršku stručne službe te zasebno za razrednika/icu. Odgovor „ne znam“ ima jednaku vrijednost kao odgovor „ne“. Raspon rezultata percipirane podrške stručne službe može se kretati 0 – 8, a raspon za percipiranu podršku razrednika 0 – 9. Cronbach alfa koeficijent pouzdanosti u ovom istraživanju za percipiranu podršku stručne službe iznosi .77, a za percipiranu podršku razrednika/ice .79. Faktorskom analizom utvrđeno je da je čestica „...*davao/la da riješimo upitnike kako bismo saznali koja zanimanja bi nam odgovarala*“ za percipiranu podršku stručne službe kao i za percipiranu podršku

razrednika/ice saturirana drugim faktorom. Čestica je zadržana u upitniku jer nije značajno mijenjala njegovu pouzdanost.

Upitnik profesionalne zrelosti

Profesionalna zrelost zavisna je varijabla u ovom istraživanju koju smo mjerili upitnikom profesionalne zrelosti kojeg su razvili autori Babarović i Šverko (2015). Upitnik se sastoji od pet skala od kojih svaka sadrži četiri pitanja, čineći ukupno 20 čestica. Budući da se svaka skala može pojedinačno interpretirati, za potrebe ovog istraživanja korištene su samo tri skale – sigurnost u odluku o karijeri, aktivna uključenost u donošenje odluke o karijeri te važnost donošenja odluke o karijeri. Skala spremnosti na kompromise u donošenju odluke o karijeri nije uključena jer je validacijom upitnika dobivena negativna korelacija s ukupnim rezultatom te, od svih pet skala, ona ima najmanju pouzdanost. Uz nju, skala samostalnosti u donošenju odluke o karijeri također nije uključena jer je sadržaj čestica bio manje relevantan od sadržaja ostalih (o sigurnosti, aktivnoj uključenosti i važnosti) te je imala manju pouzdanost od njih. Takva, skraćena verzija upitnika ima 12 čestica. Sigurnost u odluku o karijeri predstavlja stupanj u kojem pojedinac ima jasnu predodžbu čime bi se želio baviti, aktivna uključenost podrazumijeva propitkivanje i prikupljanje informacija o profesionalnim interesima, a važnost označava stupanj u kojem je osobi važno da donese ispravnu i najbolju moguću odluku o karijeri (Vlahović, 2017). Sudionici odgovaraju na svaku česticu na skali Likertova tipa od 1 = „u potpunosti se ne slažem“ do 5 = „u potpunosti se slažem“. Ukupan rezultat formira se kao prosječan rezultat na sve tri skale zajedno. Teorijski raspon rezultata kreće se 1 – 5. Pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) za skalu aktivne uključenosti iznosi .76, za skalu važnosti donošenja odluke .79. te za skalu sigurnosti u odluku .93. Vlahović (2017) je validacijom cijelog upitnika od pet skala na uzorku učenika završnih razreda srednjih škola dobio pouzdanost .77, a pouzdanost cijelog upitnika sastavljenog od tri skale u ovom istraživanju iznosi .87.

Postupak prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno u obliku anonimnog online anketnog upitnika u trajanju oko deset minuta. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno i sudionici su mogli odustati od rješavanja u bilo kojem trenutku. Link za ispunjavanje upitnika objavljen je na društvenim

mrežama na privatnom profilu istraživačice te u javnim grupama maturanata. Uz to, sudjelovale su dvije direktno kontaktirane srednje škole u Velikoj Gorici – jedna gimnazija i jedna strukovna. Školama je poslano pismo za ravnatelja, pismo za pedagoga ili psihologa te pismo za roditelje čija je svrha bila dati osnovne informacije o istraživanju. Kao potvrda pristanka, korištena je izjava ravnatelja čiji je potpis značio suglasnost da će maturanti te škole (koji planiraju upisati fakultet) sudjelovati u istraživanju. Razrednici su prosljedili link učenicima nakon odobrenja za provedbu istraživanja. U pozivnom pismu na društvenim mrežama naglašeno je da sudionici trebaju biti punoljetni učenici, a školama je rečeno da mogu sudjelovati i maloljetni maturanti jer će njihovi roditelji biti obaviješteni o istraživanju. Anketni upitnik bio je aktivan šest tjedana, od sredine travnja do kraja svibnja 2023. godine.

Rezultati

Deskriptivni podaci o ispitivanim varijablama

Uzorak je činilo 70 učenika i 98 učenica. Najniži pojedinačni prosjek ocjena na kraju razreda iznosi 3.0 što označava da u uzorku nisu obuhvaćeni učenici cijelog raspona ocjena, već samo oni s dobrim, vrlo dobrim ili odličnim uspjehom. Najniži prosjek ocjena imaju srednjoškolci na kraju drugog razreda ($M = 4.34$), a najviši na kraju četvrtog ($M = 4.42$). Prosjek ocjena svih razreda zajedno iznosi 4.39.

Nadalje, vezano uz osobine ličnosti, najviše prosječne skalne vrijednosti sudionici su postigli na ugodnosti ($M = 4.16$) i savjesnosti ($M = 3.91$) pa na ekstraverziji ($M = 3.82$) i otvorenost k iskustvu ($M = 3.79$). Najniže prosječne skalne vrijednosti (tek nešto više od teoretske prosječne skalne vrijednosti) sudionici su postigli na skali neuroticizma ($M = 3.39$).

Interesi su posljednja mjerena karakteristika osobe. Najzastupljeniji interes u ovom uzorku je poduzetnički ($M = 32.4$) što označava da srednjoškolci najviše preferiraju aktivnosti koje uključuju vlastitu inicijativu, smisao za organizaciju i vođenje drugih koje su zastupljene u zanimanjima poput ravnatelja, pravnika, organizatora putovanja, voditelja marketinga i službe odnosa s javnošću (Šverko, 2015). Srednjoškolci najmanje preferiraju umjetnički tip interesa ($M = 21.8$) i aktivnosti poput kreativnog izražavanja.

Nadalje, okolinske faktore čine percipirana podrška roditelja i percipirana podrška školskog sustava. Skala roditeljskih ponašanja vezanih uz karijeru sastoji se od tri podskale. Sudionici su procijenili da dobivaju umjerenu razinu roditeljske podrške ($M = 3.68$), da se njihovi roditelji uglavnom ne upliću u njihovu odluku ($M = 2.26$) te da im ne nedostaje roditeljske uključenosti ($M = 1.68$). Percipirana podrška školskog sustava sastoji se od dva dijela – percipirane podrške stručne službe i percipirane podrške razrednika/ice. Budući da teorijski raspon skala nije jednak, rezultat svakog sudionika podijeljen je s brojem čestica, odnosno s osam na skali percipirane podrške stručne službe ili s devet na skali percipirane podrške razrednika/ice. Dobiveni raspon rezultata kreće se 0 – 1. Srednjoškolci procjenjuju da je stručna služba ($M = 0.34$) bila više uključena u aktivnosti profesionalnog usmjeravanja od razrednika/ice ($M = 0.32$), međutim, razlika nije statistički značajna ($t = 0.98$; $df = 167$; $p = .33$).

Percipirana podrška školskog sustava mjerena je upitnikom aktivnosti profesionalnog usmjeravanja. Detaljnom usporedbom odgovora sudionika na prvo pitanje upitnika („*U mojoj školi provođeno je profesionalno usmjeravanje učenika*“) te odgovora na kasnija, specifična pitanja vezana uz aktivnosti stručne službe i razrednika/ice, pronađeno je neslaganje u njihovim odgovorima. Konkretno, uočen je veći broj srednjoškolaca s odgovorom „ne“ na prvo pitanje, ali s barem jednim odgovorom „da“ na ostalim pitanjima. Stoga se kao mjera provođenja aktivnosti profesionalnog usmjeravanja nije uzimao odgovor na prvo pitanje, već je ona revidirana u novu mjeru. Ako je sudionik dao odgovor „da“ na bilo koje od osam pitanja vezanih uz podršku stručne službe ili devet pitanja vezanih uz razrednika/icu, to je značilo da je ipak sudjelovao u aktivnostima profesionalnog usmjeravanja. Time smo dobili skok u broju učenika koji su sudjelovali u tim aktivnostima - s početnih 57% na 89% ($N=149$).

Nadalje, pedagog i razrednik/ica bili su glavni provoditelji takvih aktivnosti. Pod odgovor „ostali“ navedeni su CISOK, HZZ, ostali nastavnici i ravnatelj, gosti s fakulteta ili tvrtke. Aktivnosti su se provodile jednom godišnje (37%) ili češće od jednom polugodišnje (36%), a manji broj sudionika procijenio je da su se provodile jednom u pola godine (27%). Velik broj sudionika odgovorio je da „ne može procijeniti“ redovitost provođenja aktivnosti.

Što se tiče provođenja aktivnosti profesionalnog usmjeravanja, stručna služba je najčešće upućivala srednjoškolce na internet stranice za istraživanje o zanimanjima (51.8%), a najrjeđe stručnjacima u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (12.5%), dok ih je razrednik/ica najčešće informirao/la o obrazovnim programima i svijetu rada (54.8%), a gotovo nikada im nije omogućio/la rješavanje upitnika profesionalne orijentacije (8.3%). To ukazuje da su stručni suradnici i razrednici bili uključeniji u aktivnosti profesionalnog informiranja od aktivnosti profesionalnog savjetovanja.

Zavisna varijabla u ovom istraživanju je profesionalna zrelost koja je mjerena s tri skale – sigurnost u odluku o karijeri, aktivna uključenost u donošenje odluke o karijeri te važnost donošenja odluke o karijeri. Srednjoškolci procjenjuju da su umjereno sigurni u svoju odluku ($M = 3.5$), da su u donošenje odluke uglavnom aktivno uključeni ($M = 3.78$) te da im je ta odluka prilično važna ($M = 4.29$). Mjera profesionalne zrelosti u ovom istraživanju izražena je kao prosječni rezultat na sve tri skale jer prema autorima upitnika postoji teorijska opravdanost za to (dopuštena je interpretacija rezultata na svakoj skali zasebno ili kao mjera profesionalne zrelosti u cjelini). Faktorskom analizom u ovom istraživanju utvrđena je jednofaktorska struktura korištenog upitnika. Gledajući prosječni rezultat, srednjoškolci se i tada procjenjuju umjereno profesionalno zrelima ($M = 3.86$) što ukazuje da, uz profesionalno zrele pojedince, određen broj učenika nije siguran niti spreman samostalno donijeti odluku.

Provedbom Kolmogorov-Smirnov testa utvrđeno je značajno odstupanje distribucija svih varijabli okolinskih faktora te gotovo svih varijabli karakteristika osobe od normalne distribucije, izuzev socijalnih i konvencionalnih interesa te mjere diferenciranosti interesa. Također, utvrđeno je značajno odstupanje distribucija svih skala zavisne varijable od normalne distribucije, izuzev mjere svih triju skala zajedno. Iz tog je razloga prosječan rezultat odabran kao bolja mjera zavisne varijable nego rezultat na svakoj skali zasebno. Opravdano je koristiti parametrijske analize za distribucije koje odstupaju od normalne ako pri tome zadržavaju zvonolik oblik (Aron i sur., 2013). Koeficijenti asimetričnosti (A) i spljoštenosti (S) su za sve varijable unutar raspona od -2 do 2 (Hair i sur. 2010), što sugerira normalitet njihovih distribucija. Svi deskriptivni podaci prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1

Prikaz deskriptivnih podataka varijabli karakteristika osobe (izuzev spola), okolinskih faktora te zavisne varijable proučavanih u istraživanju (N=168)

Karakteristike osobe		<i>M</i>	<i>SD</i>	Min	Max	<i>A</i>	<i>S</i>	K-S
Školski uspjeh	1. razred	4.41	0.41	3.3	5.0	-0.69	-0.17	0.12**
	2. razred	4.34	0.43	3.2	5.0	-0.41	-0.54	0.10**
	3. razred	4.39	0.42	3.0	5.0	-0.66	0.02	0.13**
	4. razred	4.42	0.42	3.0	5.0	-0.91	0.98	0.13**
	Prosjek svih razreda	4.39	0.40	3.2	5.0	-0.62	-0.05	0.07*
Osobine ličnosti	Savjesnost	3.91	0.77	1.5	5.0	-0.43	-0.26	0.14**
	Ekstraverzija	3.82	0.96	1.0	5.0	-0.56	-0.39	0.15**
	Ugodnost	4.16	0.67	2.0	5.0	-0.60	0.09	0.16**
	Neuroticizam	3.39	0.92	1.0	5.0	-0.22	-0.30	0.14**
	Otvorenost k iskustvu	3.79	0.84	1.5	5.0	-0.22	-0.64	0.12**
Interesi	Realistički (R)	25.60	11.9	8.0	52.0	0.25	-1.00	0.09**
	Istraživački (I)	25.90	11.4	8.0	53.0	0.35	-0.62	0.07*
	Umjetnički (U)	21.80	13.1	8.0	53.0	0.73	-0.63	0.15**
	Socijalni (S)	28.50	10.3	8.0	50.0	0.01	-0.83	0.07
	Poduzetnički (E)	32.40	8.73	8.0	50.0	-0.40	-0.18	0.09**
	Konvencionalni (C)	26.10	8.80	8.0	49.0	0.02	-0.60	0.07
	Diferenciranost	24.20	8.50	0.0	44.0	-0.13	-0.03	0.07
Okolinski faktori								
Percipirana podrška roditelja	Roditeljska podrška	3.68	0.78	1.0	5.0	-0.62	0.52	0.09**
	Uplitanje roditelja	2.26	0.79	1.0	4.6	0.51	0.06	0.08*
	Nedostatak uključenosti	1.68	0.68	1.0	4.0	1.21	1.13	0.16**
Percipirana podrška školskog sustava	Podrška stručne službe	0.34	0.28	0.0	1.0	0.45	-0.76	0.14**
	Podrška razrednika/ice	0.32	0.27	0.0	1.0	0.56	-0.61	0.14**
Zavisna varijabla								
Profesionalna zrelost	Sigurnost u odluku	3.50	1.09	1.0	5.0	-0.39	-0.52	0.09**
	Aktivna uključenost							
	u donošenje odluke	3.78	0.90	1.0	5.0	-0.51	-0.36	0.12**
	Važnost donošenja odluke	4.29	0.68	1.3	5.0	-0.80	-0.16	0.17**
	<i>Sve tri skale</i>	3.86	0.70	1.8	5.0	-0.30	-0.60	0.66

Legenda: *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; *Min* – najniži rezultat na varijabli; *Max* – najviši rezultat na varijabli; *A* – koeficijent asimetričnosti distribucije; *S* – koeficijent spljoštenosti distribucije; *K-S* – Kolmogorov-Smirnov test; * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Korelacijska i hijerarhijska regresijska analiza

Prvi problem ovog istraživanja odnosi se na povezanost karakteristika osobe i okolinskih faktora s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca. Izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije. Dobivena je značajna povezanost spola i profesionalne zrelosti ($r = .28$; $p < .01$) u smjeru da su djevojčice profesionalno zrelije od dječaka (rezultati su kodirani 1 = muškarac, 2 = žena). Nadalje, postoji značajna pozitivna povezanost školskog uspjeha na kraju srednje škole i profesionalne zrelosti srednjoškolaca. To znači da srednjoškolci s višim prosjekom ocjena na kraju srednje škole postižu i više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti od onih s nižim prosjekom ($r = .30$; $p < .01$). Također, dobiveni rezultati ukazuju na postojanje pozitivne povezanosti osobina ličnosti s mjerom profesionalne zrelosti – srednjoškolci koji se procjenjuju savjesnijima ($r = .36$; $p < .01$), ugodnijima ($r = .20$; $p = .011$), neurotičnijima ($r = .25$; $p < .01$) te otvorenijima k iskustvu ($r = .21$; $p < .01$) postižu i više rezultate na upitniku profesionalne zrelosti. Koeficijent korelacije između mjere diferenciranosti interesa i rezultata srednjoškolaca na upitniku profesionalne zrelosti je neznačajan ($r = -.027$; $p = .729$).

Što se tiče okolinskih faktora, dobiveni rezultati ukazuju na značajnu pozitivnu povezanost podskale roditeljske podrške i mjere profesionalne zrelosti ($r = .27$; $p < .01$) te značajnu negativnu povezanost ostale dvije podskale s mjerom profesionalne zrelosti ($r_{UPL} = -.28$; $p < .01$; $r_{NRUK} = -.23$; $p < .01$). Tri podskale nisu saturirane istim faktorom što potvrđuje neznačajna korelacija između podskale roditeljske podrške i uplitanja roditelja u odluku o karijeri ($r = -.15$; $p = .06$) te je korelacija između podskale roditeljske podrške i podskale nedostatka roditeljske uključenosti negativna ($r = -.49$; $p < .01$). Nadalje, rezultati su pokazali značajnu pozitivnu, ali nisku povezanost podrške stručne službe i mjere profesionalne zrelosti ($r = .19$; $p = .015$), ali ne i na značajnu pozitivnu povezanost podrške razrednika/ice i mjere profesionalne zrelosti ($r = .10$; $p = .178$). To označava da srednjoškolci čiji su pedagozi/psiholozi ili drugi stručni suradnici organizirali i provodili aktivnosti

profesionalnog usmjeravanja postižu i više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti, dok to nije slučaj za provođenje aktivnosti razrednika/ice. Sve dobivene značajne korelacije su niske do umjerene veličine. Koeficijenti korelacije svih mjerenih varijabli u ovom istraživanju prikazani su u Tablici 2.

Tablica 2

Koeficijenti korelacija između ispitivanih varijabli (N=168)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1. Profesionalna zrelost	-												
2. Spol	.28**	-											
3. Prosjek svih razreda	.30**	.38**	-										
4. Savjesnost	.36**	.26**	.67**	-									
5. Ekstraverzija	.10	-.08	-.04	.04	-								
6. Ugodnost	.20*	.31**	.15	.21*	.08	-							
7. Neuroticizam	.25*	.43**	.32**	.15*	-.12	.12	-						
8. Otvorenost	.21*	.10	.18*	.24*	.19*	.21*	.11	-					
9 Diferenciranost	-.03	.08	-.07	-.05	-.01	-.02	.13	-.19*	-				
10. Roditeljska podrška	.27**	.12	.22*	.17*	.19*	.17*	.12	.21*	.01	-			
11. Uplitanje roditelja	-.28**	-.12	-.06	-.12	-.01	-.10	.05	-.02	.01	-.15	-		
12. Nedostatak uključenosti	-.23*	.03	.09	-.02	-.11	-.17*	-.01	-.01	-.12	-.49**	.21*	-	
13. Podrška stručne službe	.19*	.06	.21*	.23*	.14	.11	-.13	.21*	-.11	.30**	-.21*	-.10	-
14. Podrška razrednika/ice	.10	-.13	.10	.01	.19*	-.08	-.12	.11	-.19*	.26**	-.01	-.15	.51**

*Legenda: * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$*

Za odgovor na drugi problem ovog istraživanja provedena je hijerarhijska regresijska analiza u dva koraka u svrhu provjere doprinosa prediktorskih varijabli karakteristika osobe i okolinskih faktora u objašnjenju varijance profesionalne zrelosti. Prediktori karakteristika osobe su spol, prosjek ocjena svih razreda, savjesnost, ekstraverzija, ugodnost, neuroticizam i otvorenost k iskustvu te mjera diferenciranosti interesa, a prediktori okolinskih faktora su roditeljska podrška, uplitanje roditelja, nedostatak roditeljske uključenosti, percipirana

podrška stručne službe te percipirana podrška razrednika/ice. Rezultati su prikazani u Tablici 3. U prvom koraku analize uključeni su prediktori karakteristike osobe koji su objasnili 21% varijance profesionalne zrelosti ($R^2 = .21$; $p < .01$). Savjesnost se u tom bloku pokazala jedinim značajnim pozitivnim prediktorom. U drugom koraku analize dodani su okolinski faktori (jer dodatno formiraju osobu) te su objasnili dodatnih 9% varijance zavisne varijable ($\Delta R^2 = .09$; $p < .01$). Uplitanje roditelja pokazalo se jedinim značajnim negativnim prediktorom te je neuroticizam iz prethodnog bloka postao značajan pozitivan prediktor. Postavljeni hijerarhijski model objašnjava ukupno 30% varijance profesionalne zrelosti. Značajni prediktori pokazali su se savjesnost ($\beta = .23$; $p = .02$), neuroticizam ($\beta = 0.17$; $p = .03$) i uplitanje roditelja u donošenje odluke o karijeri ($\beta = -.20$; $p < .01$) što bi označavalo da se profesionalno zrelijima procjenjuju srednjoškolci koji su odgovorni i disciplinirani u obavljanju svojih školskih zadataka, oni koji lako postanu nervozni ili često brinu te čiji roditelji manje nameću svoja mišljenja o odabiru karijere.

Tablica 3

Prikaz rezultata hijerarhijske regresijske analize u predviđanju profesionalne zrelosti pri donošenju odluke o karijeri na temelju osobnih i okolinskih faktora

	Prediktori	1. korak (β)	2. korak (β)
Karakteristike osobe	Spol	.26	.25
	Zaključna ocjena svih razreda	.01	.02
	Savjesnost	.26**	.23*
	Ekstraverzija	.10	.06
	Ugodnost	.06	.02
	Neuroticizam	.15	.17*
	Otvorenost k iskustvu	.08	.07
	Mjera diferenciranosti interesa	-.03	-.04
Okolinski faktori	Roditeljska podrška		.40
	Uplitanje roditelja		-.20**
	Nedostatak uključenosti		.15
	Podrška stručne službe		.01
	Podrška razrednika/ice		.08
	R	.46**	.55**
	R^2	.21**	.30**
	Kor. R^2	.17**	.24**
	F	5.31**	5.14**
	ΔR^2		.09**

Legenda: * – $p < 0.05$; ** – $p < 0.01$; β – standardizirani regresijski koeficijent; R – koeficijent multiple korelacije; R^2 – koeficijent determinacije; Kor. R^2 – korigirani koeficijent determinacije; F – vrijednost F-omjera; ΔR^2 – promjena u vrijednosti koeficijenta determinacije

Rasprava

Prvi problem bio je ispitati povezanost karakteristika osobe i okolinskih faktora s profesionalnom zrelosti. Što se tiče spola, rezultati su potvrdili početnu hipotezu i nalaze brojnih prethodnih istraživanja da će se učenice procjenjivati profesionalno zrelijima od učenika. Pretpostavljamo da je razlog isti kao i u teorijskoj podlozi, a to je da su učenice u toj dobi biološki zrelije te češće traže pomoć okoline pri donošenju odluka od učenika.

Nadalje, hipoteza je potvrđena i za školski uspjeh – učenici s višim prosjekom na kraju srednje škole postižu i više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti. To označava da se učenici koji dobivaju visoke ocjene za uspješnost u izvršavanju školskih zadataka procjenjuju spremnijima za donošenje odluke o karijeri, vjerojatno jer su sigurniji u svoje sposobnosti od učenika s nižim prosjekom ocjena. Dobivena povezanost umjerene je veličine što je u skladu s istraživanjima autora Tekkea i Ghanija (2013) te Westa (1988).

Također, ispitala se povezanost osobina ličnosti i profesionalne zrelosti. Rezultati su djelomično potvrdili postavljenu hipotezu. Potvrđeno je da su savjesnost i otvorenost k iskustvu pozitivno povezani s profesionalnom zrelosti, dok ekstraverzija nije značajno povezana. Umjesto ekstraverzije, pronađena je značajna povezanost ugodnosti i, ono što je iznenađujuće, pozitivna povezanost neuroticizma s profesionalnom zrelosti. Stoga bismo mogli reći da savjesniji učenici odgovorno izvršavaju svoje obaveze, raznolikim karijernim izborima pronalaze prednosti i nedostatke te takav, organizirani pristup, dovodi do lakšeg donošenja odluke o karijeri. Također, učenici s izraženom otvorenosti k iskustvu istražuju vlastite potencijale i prikupljaju informacije iz različitih izvora o mogućim smjerovima u karijeri (čitanjem, samostalnim pretraživanjem ili razgovorom). Nadalje, prema Pečjak i Košir (2007), ugodni učenici su iskreni i povjerljivi - vjeruju informacijama iz okoline te su skloni tražiti i prihvaćati savjete drugih, što im može olakšati donošenje odluke. Pozitivna veza neuroticizma i profesionalne zrelosti je neočekivana jer neurotični pojedinci pokazuju tendenciju zabrinutosti, ranjivosti i sramežljivosti. Ipak, neka istraživanja pokazuju da viša razina zabrinutosti i perfekcionizma mogu dovesti do poboljšane pripreme i bolje izvedbe (Bratko i sur., 2006), što bi moglo značiti da učenici s izraženim neuroticizmom dubinski istražuju opcije buduće karijere (i više nego što je potrebno) jer žele biti u potpunosti sigurni

u svaki detalj prije donošenja odluke. Također, srednjoškolci se sve manje razlikuju po prosjeku ocjena te je teže upisati željeni fakultet samo na temelju ocjena (zbog ograničene upisne kvote), a to izaziva dodatnu zabrinutost.

Posljednja istraživana karakteristika osobe je diferenciranost interesa. Rezultati su pokazali neznčajnu povezanost s mjerom profesionalne zrelosti. Ovaj nalaz nije posve iznenađujući s obzirom na to da postoji niz istraživanja koja također nisu uspješno dokazala ovu povezanost. Razlog tome može biti zastarjelost upitnika interesa, ali i nedovoljno dobra operacionalizacija konstrukta diferenciranosti. PGI upitnik profesionalnih interesa konstruiran je 1997. godine i čestice obuhvaćaju tipične radne zadatke za tada aktualna zanimanja, koje predstavljaju određeni tip interesa. Ponuda zanimanja neprestano se mijenja i moguće je da tim upitnikom nisu obuhvaćena zanimanja koja su danas aktualna. Nedostatak operacionalizacije diferenciranosti je to što ne obuhvaća svih šest tipova interesa, već samo najizraženiji i najmanje izraženi interes (Černja Rajter, 2022).

Rezultati vezani uz okolinske faktore pokazali su umjerenu pozitivnu povezanost podskale roditeljske podrške i profesionalne zrelosti te umjerenu negativnu povezanost podskala uplitanja roditelja i nedostatka roditeljske uključenosti s profesionalnom zrelosti, kao što je i očekivano. Nalazi ukazuju na poželjan efekt pružanja podrške na način da roditelji pokazuju interes za djetetov odabir karijere, da ga potiču na istraživanje vlastitih interesa te da razgovaraju o karijernim mogućnostima bez nametanja vlastitog mišljenja. Podrška roditelja u obliku ohrabrivanja, instrumentalne pomoći i emocionalne podrške može poticati samopouzdanje adolescenata, spremnost na prihvatanje izazova te lakše donošenje odluka o karijeri (Zhao i sur., 2012; Guan i sur., 2016). Također, u prilog tome, rezultati Vignolija i suradnika (2005) ukazuju da toplo i pozitivno roditeljsko okruženje potiče razvoj samoinicijative i samoeфикаsnosti adolescenata, postizanje boljih akademskih postignuća te razvoj ponašanja usmjerenih na istraživanje smjera karijere.

Što se tiče percipirane podrške stručne službe, dobivena je niska, ali značajna pozitivna povezanost s profesionalnom zrelosti, što je u skladu s postavljenom hipotezom. Navedeni rezultat ukazuje da se srednjoškolci koji su sudjelovali u aktivnostima profesionalnog usmjeravanja organiziranih od strane pedagoga/psihologa/drugog stručnog

suradnika procjenjuju profesionalno zrelijima od učenika koji nisu sudjelovali u tim aktivnostima. Najzastupljenijim aktivnostima pokazale su se upućivanje na internet stranice (52%), informiranje o obrazovnim programima i svijetu rada (45%), organiziranje gostujućih predavanja (42%) te mogućnost individualnog razgovora o dilemama izbora zanimanja (41%). Navedeni postotci zastupljenih aktivnosti su niski (velik broj odgovora je „ne“ ili „ne znam“) ukazujući na to da se učenici možda razlikuju po aktivnostima koje su se provodile, čestice im nisu bile dovoljno jasne kako bi ih povezali sa stvarnim situacijama ili u upitniku nisu navedene aktivnosti koje su bile zastupljene u njihovom razredu. U radu autorice Raković (2015), dobiveni su slični nalazi – više od polovice sudionika tvrdilo je da u njihovoj školi nije provođeno profesionalno usmjeravanje ili nisu mogli procijeniti. Iako je povezanost značajna, postoji prostor za unaprjeđenje profesionalnog usmjeravanja u školama. To bi za učenike trebao biti dugoročan proces upoznavanja sebe i karijernih mogućnosti u okviru poticanja razumijevanja rada kao značajnog dijela ljudskog života, upoznavanja s utjecajem novih tehnologija na različite aspekte rada te kritičkog preispitivanja raznovrsnih mogućnosti školovanja (Perin, 2012). Međutim, ono se često odvija samo u četvrtom razredu srednje škole jer se prije toga, zbog opterećenosti nastavnog programa, ne stigne više vremena posvetiti tome. Postoje empirijski dokazi da su različiti školski programi profesionalnog razvoja i intervencije dužeg vremenskog trajanja efikasni u poticanju profesionalne zrelosti učenika te su ti efekti umjerene veličine (Šverko i Babarović, 2020).

Nadalje, rezultati su pokazali neznačajnu povezanost percipirane podrške razrednika/ice i profesionalne zrelosti, što nije u skladu s očekivanjima. Zhang i sur. (2018) navode pozitivnu vezu između uloženog truda razrednika/ice u rješavanje dilema vezanih uz donošenje odluke o karijeri i učenikovog stupnja samoeфикаsnosti. Također, važna je emocionalna podrška nastavnika poput izražavanja empatije i interesa (Malecki i Demary, 2002) koja je u vezi s akademskim kompetencijama učenika te samopoštovanjem i samoeфикаsnosti u donošenju odluke o karijeri (Anwuzia i McLellan, 2022). Učenici češće provode vrijeme u kontaktu s razrednikom/icom nego s bilo kojim drugim djelatnikom škole. Objašnjenje neznačajne povezanosti percipirane podrške razrednika/ice i profesionalne zrelosti leži u tome što vjerojatno učenici u ovom uzorku nemaju visoku razinu povjerenja u

razrednika/icu, ne percipiraju ga važnim/ju važnom u odabiru svoje odluke o karijeri ili se razrednik/ica tih učenika nije u dovoljnoj mjeri posvetio/la aktivnostima profesionalnog usmjeravanja.

Drugi problem bio je ispitati doprinos okolinskih faktora povrh karakteristika osobe te se on pokazao značajnim, sukladno postavljenoj hipotezi. Uplitanje roditelja u odluku jedini je značajan prediktor u skupini okolinskih faktora. To bi moglo značiti da su negativna roditeljska ponašanja poput onemogućavanja adolescentima da samostalno donesu odluku i nametanja roditeljskih stavova o budućoj karijeri snažnija od pozitivnih ponašanja školskog sustava i roditelja u poticanju profesionalne zrelosti srednjoškolaca.

Praktične implikacije

Učenici na kraju srednje škole donose važnu odluku o karijeri i često ju ne mogu donijeti samostalno. Informiranost učenika o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje važni su preduvjeti donošenja odluka o daljnjem obrazovnom i profesionalnom putu (Ristić Dedić i Jokić, 2019b). Na temelju rezultata ovog istraživanja može se zaključiti da je učenicima (muškog spola) u ovom uzorku, posebno niskog školskog uspjeha koji ne pokazuju interes za nove ideje, koji neodgovorno pristupaju školskim obavezama, koji su nepovjerljivi prema svojoj okolini te nisu zabrinuti oko izbora zanimanja, potrebna najveća podrška prilikom odabira karijere. Uz karakteristike osobe, važni su okolinski faktori koji su prisutni od ranih početaka razvoja pojedinca i koji, ako se pravovremeno reagira, mogu olakšati donošenje odluke o karijeri.

Tako su roditelji prvi kontakt na putu upoznavanja sposobnosti djeteta te u razvoju njegovih profesionalnih interesa i stavova (Strugar i Čorak, 2016). Neodlučni učenici mogu imati poteškoća u izboru karijere jer ne mogu odvojiti vlastita i roditeljska očekivanja ili zato što im smeta pretjerana briga i zaštita roditelja (Strugar i Čorak., 2016). Stoga je važno da roditelji imaju odnos s djetetom u kojem će poštivati djetetove želje, usmjeriti ga ako je potrebno, ali neće nametati svoje stavove.

Također, važna je suradnja roditelja i odgojno-obrazovnih ustanova. U ovom istraživanju podrška stručne službe percipirana je važnijom od podrške razrednika/ice.

Međutim, to ne umanjuje ulogu razrednika/ice u procesu donošenja odluke o karijeri. Razrednik/ica u prvom razredu srednje škole upoznaje roditelje svojih učenika. U kontaktu s njima na roditeljskim sastancima i individualnim informacijama tijekom četiri godine trajanja srednje škole može steći uvid u njihov odnos s djetetom. Pedagog je rjeđe u direktnom kontaktu s roditeljima, ali bi u suradnji s razrednikom/icom mogao djelovati - održati tematske roditeljske sastanke ili radionice o važnosti profesionalnog usmjeravanja djece i kako roditelji mogu aktivno sudjelovati u tome. Budući da većina srednjih škola ima pedagoga kao jedinog stručnog suradnika u školi, njegova je uloga upoznati nastavnike/razrednika/icu s ciljevima i sadržajem profesionalnog usmjeravanja u okviru nastave te surađivati s Hrvatskim zavodom za zapošljavanje, fakultetima i trgovačkim društvima za potrebe savjetovanja, organiziranja posjeta ili gostujućih predavanja (Strugar i Čorak, 2016).

Nalaz da okolinski faktori imaju dodatan značaj povrh karakteristika osobe upućuje na to da profesionalna zrelost koja se definira kao stupanj spremnosti *pojedince* da donese odluku o karijeri nije povezana isključivo s karakteristikama pojedinca, već i s drugim faktorima. Osobne karakteristike su relativno stabilne, a okolina u kojoj se pojedinac nalazi je promjenjiva te se pripremljenim djelovanjem okoline (posebno roditelja) može „ojačati“ spremnost pojedinca da donese odluku o karijeri. Uplitanje roditelja u odluku o karijeri pokazalo se jedinim značajnim negativnim prediktorom u skupini okolinskih faktora što upućuje na to da bi školski sustav trebao educirati roditelje da je potrebno pustiti djetetu/adolescentu da samostalno odabere karijerni put te da nametanje vlastitih stavova ne olakšava put do te odluke.

Ograničenja istraživanja i preporuke za buduća istraživanja

Ovo istraživanje provedeno je na prigodnom uzorku – sudionici su članovi grupa na društvenim mrežama ili učenici škola u okolici istraživačice kojima je imala pristup. Rješavali su upitnik preko online poveznice. Također, u ovom uzorku nisu obuhvaćeni srednjoškolci s dovoljnim, već samo s dobrim, vrlo dobrim i odličnim uspjehom. Do učenika sa slabijim prosjekom je teško doći jer su nezainteresirani za ispunjavanje ovakvih oblika upitnika. U slučaju da ih razrednik/ica u školi zamoli za sudjelovanje, pojavljuje se rizik

neiskrenog odgovaranja ili davanja istih odgovora na sva pitanja. Online istraživanje privlači učenike koji žele sudjelovati (vjerojatno odlikuje sigurne u svoju odluku). Nedostatak online istraživanja je postojanje ograničenja sudjelovanja maloljetnih učenika, tj. njihovi roditelji ne mogu dati informirani pristanak za sudjelovanje. Kao potencijalno rješenje, preporučuje se direktno kontaktirati škole (nasumičnim odabirom) s upitom za pomoć u prikupljanju sudionika u istraživanju te prosljeđivanje online upitnika, uz informiranje roditelja. Druga mogućnost je osobno provođenje istraživanja u nasumično odabranim školama što omogućava prikupljanje podataka na reprezentativnom uzorku, smanjuje mogućnost davanja lažnih odgovora, ali je vremenski zahtjevnije za istraživače.

Osim toga, ispunjavanje upitnika bilo je anonimno (istraživačica nije imala uvid u identitet sudionika niti u to je li sudionik regrutiran putem škole ili društvenih mreža). Sudionicima je omogućena povratna informacija na grupnoj razini koja srednjoškolcima nije bila zanimljiva - 1% sudionika javilo se za povratnu informaciju. Preporučuje se u budućim istraživanjima omogućiti korištenje lozinke prilikom rješavanja. Tako bi sudionici mogli dobiti individualnu povratnu informaciju koja bi, u situaciji odabira karijere, mogla imati veliki značaj za pojedinca. Istraživač može na kraju upitnika postaviti pitanje je li osoba zainteresirana za individualne rezultate te ako je, neka oblikuje lozinku prema pravilu – npr. prva dva slova majke, posljednja dva slova oca te posljednje dvije znamenke broja mobitela – i pošalje istraživaču na mail. Lozinka prema pravilu korisna je jer smanjuje vjerojatnost preklapanja lozinke među sudionicima. Bila bi povezana s podacima te stoga sudjelovanje u takvom istraživanju ne bi bilo anonimno, već povjerljivo.

Nadalje, prikupljanje podataka organizirano je šest tjedana prije kraja nastave za maturante (od sredine travnja do kraja svibnja 2023. godine). To je razdoblje vrlo stresno za njih jer pišu posljednje ispite, ispravljaju ocjene i pripremaju se za državnu maturu. Razlog odabira baš tog razdoblja za prikupljanje podataka je potreba za dobivanjem što točnije procjene očekivanog prosjeka u trenutnom razredu srednje škole. Učenik sredinom školske godine može očekivati jedan prosjek, a krajem godine mogu se dogoditi promjene koje značajno utječu na taj prosjek. Također, česti su slučajevi da se prosjek ocjena može

promijeniti i u zadnjem tjednu nastave. Međutim, ono što je sigurno jest da je njihova procjena točnija što se više bliži kraj školske godine.

Ocjena je uobičajeni pokazatelj uspješnosti savladavanja zadatka, međutim, ne postoje standardizirani kriteriji za ocjenjivanje (Krehula, 2018). Tako se učenici vrednovani istom ocjenom mogu značajno razlikovati po svojem znanju ili pak učenici s nižom ocjenom mogu biti bolji od učenika s višom ocjenom zbog drugih faktora poput strogosti nastavnika ili načina ispitivanja znanja. Uz to, moguće je da se učenici nisu sjećali točnog prosjeka na kraju svakog razreda te su navodili aproksimaciju svojih ocjena. Dakle, prosjek ocjena nije optimalna mjera kognitivnih sposobnosti te, zbog nepodudarnosti s pravim prosjekom ocjena, može biti neadekvatna za izvođenje sigurnih zaključaka (Saluzzo, 2019). Ipak, u ovom istraživanju je korištena zbog praktičnosti i vremenske isplativosti u mjerenju velikog broja varijabli, međutim, za buduća istraživanja preporučuje se koristiti pouzdani test inteligencije kao mjeru kognitivnih sposobnosti. Dodatni argument zašto je mjera školskih ocjena nepouzdana mjera jest činjenica da polovica učenika hrvatskih škola (52% prema podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja za školsku godinu 2019./2020.) postiže odličan uspjeh (Salvia, 2021), iako bi se školski uspjeh trebao distribuirati prema normalnoj distribuciji. To je vidljivo i u našem istraživanju jer je prosjek učenika prvog, drugog, trećeg i četvrtog razreda vrlo blizu odličnom.

Odluka o razdoblju prikupljanja podataka umanjila je problem točnosti procjene prosjeka ocjena na kraju srednje škole, ali je donijela druge probleme poput nevoljkosti škola na pristajanje na sudjelovanje u istraživanju zbog „preopterećenosti“ učenika u tom razdoblju te osipanje sudionika. U budućnosti se preporučuje korištenje kraćeg anketnog upitnika kako bi se privukao veći broj sudionika i smanjilo njihovo osipanje.

Učenici su najviše teškoća imali s pitanjima vezanima uz profesionalno usmjeravanje. U dijelu upitnika aktivnosti profesionalnog usmjeravanja davali su nekonzistentne odgovore na različita pitanja što ukazuje da vjerojatno nisu znali što je profesionalno usmjeravanje, iako je poslije upute za rješavanje tog dijela upitnika navedena i kratka definicija. Moguće je da su prepoznali aktivnosti navedene u upitniku, ali nisu mogli procijeniti tko ih je provodio ili organizirao. Mali raspon rezultata u upitniku provođenja aktivnosti profesionalnog

usmjeravanja mogao je utjecati na dobivanje niske povezanosti stručne službe kao i neznčajne povezanosti percipirane podrške razrednika/ice s profesionalnom zrelosti. Svako pitanje bodovalo se jednim bodom (umjesto skalom 1 – 5) što je rezultiralo malim varijabilitetom rezultata. Preporučuje se da se u budućim istraživanjima posveti dodatna pažnja konstrukciji upitnika kako bi se izbjegla nejasna pitanja te povećala pouzdanost i valjanost upitnika.

Gledajući sa statističkog stajališta, ovo istraživanje je korelacijsko i ne dopušta donošenje uzročno-posljedičnih zaključaka o odnosima među proučavanim varijablama, već samo o njihovoj povezanosti. Prikupljene informacije temelje se na samoprocjenama koje nisu izrazito pouzdan izvor informacija, bilo iz namjernih ili nesvjesnih razloga. Koeficijenti pouzdanosti svih korištenih mjernih instrumenata su zadovoljavajući, osim za skalu ugodnosti u BFI upitniku ličnosti, koji je prilično nizak (Pearsonov koeficijent korelacije iznosi .20). Skala ugodnosti sastoji se od dvije čestice – *Vidim se kao osobu koja je sklona oprostiti* i *Vidim se kao osobu koja je neljubazna prema drugima*. Druga čestica je jedina čestica u cijelom upitniku oblikovana u suprotnom smjeru (najniži odgovor označava najizraženiju ugodnost) te je moguće da su učenici zbog nepažnje ili želje da što prije ispune upitnik odgovarali na tu česticu u kontradikciji s prvom česticom. Iako u ovom istraživanju nismo očekivali značajnu povezanost, dobivena je izrazito niska povezanost ugodnosti i profesionalne zrelosti.

Uz to, osobine ličnosti mjerene su skalama od samo dvije čestice, dok su sve druge varijable mjerene većim brojem čestica. Iako je upitnik BFI-10-R pouzdaniji od upitnika BFI-10 te je dokazana bolja konvergentna i diskriminantna valjanost BFI-10-R upitnika, osobine ličnosti su široki konstrukt i za dobivanje jasnije slike povezanosti s drugim konstruktima potrebno ju je detaljnije ispitati. U ovom istraživanju bilo je nužno da upitnik bude što kraći kako bi se izbjeglo nepotpuno ispunjavanje upitnika u što većoj mjeri.

Zaključak

Ovo istraživanje proučavalo je povezanost karakteristika osobe (spola, školskog uspjeha, ličnosti i interesa) te okolinskih faktora (percipirane podrške roditelja i percipirane podrške školskog sustava) s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca koji trebaju donijeti odluku o daljnjem obrazovanju. Rezultati su pokazali da se učenice samoprocjenjuju profesionalno zrelijima od učenika te da je viši školski uspjeh važan prediktor u predviđanju profesionalne zrelosti. Također, savjesnost, ugodnost, neuroticizam i otvorenost k iskustvu pokazale su se značajnim osobinama ličnosti koje su pozitivno povezane s profesionalnom zrelosti. Mjera diferenciranosti interesa, mjerena tradicionalnom metodom razlike najizraženijeg i najmanje izraženog interesa, nije se pokazala prediktivnom za profesionalnu zrelost. Što se tiče okolinskih faktora, rezultati su pokazali značajnu povezanost percipirane podrške roditelja te percipirane podrške stručne službe s profesionalnom zrelosti, međutim, ona se nije pokazala značajnom za percipiranu podršku razrednika/ice. Dodatni doprinos okolinskih faktora povrh karakteristika osobe pokazao se značajnim što ukazuje da na to da profesionalna zrelost nije samo karakteristika pojedinca, već je povezana i s njegovom okolinom. Najveći doprinos imaju roditelji koji dopuštaju adolescentima da samostalno istraže dostupne karijerne mogućnosti bez uplitanja ili nametanja vlastitog stajališta o budućoj karijeri.

Literatura

- Anwuzia, E. i McLellan, R. (2022). The role of teachers in adolescents' career-specific future orientation. *Cambridge Educational Research e-Journal*, 9, 258-270. <https://doi.org/10.17863/CAM.90565>
- Aron, A., Aron, E. N. i Coups, E. (2013). *Statistics for Psychology: Pearson New International Edition*. Pearson Education Limited.
- Atli, A. (2017). Five-factor personality traits as predictor of career maturity. *Eurasian Journal of Educational Research*, 68, 151-165. <https://dx.doi.org/10.14689/ejer.2017.68.8>
- Babarović, T., Burušić, J. i Šakić, M. (2010). Psihosocijalne i obrazovne odrednice školskog uspjeha učenika osnovnih škola: dosezi dosadašnjih istraživanja. *Suvremena psihologija*, 13(2), 235-255. <https://hrcak.srce.hr/83098>
- Babarović, T. i Šverko, I. (2011). Profesionalna zrelost učenika viših razreda osnovnih škola. *Suvremena psihologija*, 14(1), 91-109. <https://hrcak.srce.hr/file/123724>
- Babarović, T., Šverko, I. i Černja, I. (2016). *Career choices and vocational development of disadvantaged groups of adolescents*. Izlaganje na konferenciji Interventions for career-and-life design for sustainable development and decent work. <https://doi.org/10.31820/pt.29.2.8>
- Babarović, T. i Šverko, I. (2017). *Profesionalno usmjeravanje u osnovnim i srednjim školama iz perspektive učenika*. Agencija za mobilnost i programe EU. https://www.mobilnost.hr/cms_files/2018/02/1519740980_izvjestaj-eg-fin-web.pdf
- Božulić, I. (2022). *Profesionalno usmjeravanje u obitelji*. Diplomski rad. Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Splitu.
- Brailo, G. (1994). *Profesionalne namjere učenika osmih razreda u odnosu na neke osobne i situacijske odrednice izbora zanimanja*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

- Bratko, D., Chamorro-Premuzic, T. i Furnham, A. (2006). Personality and school performance: Incremental validity of self and peer-ratings over intelligence. *Personality and Individual Differences*, 41(1), 131-142.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.12.015>
- Brody, N. (1992). *Intelligence*. Academic Press.
- Buljan Flander, G. (2013). Adolescencija – izazovi odrastanja. *Lađa*, 3, 2-6.
https://issuu.com/glaskonc/docs/001361_004
- Busacca, L. A. i Taber, B. J. (2002). The career maturity inventory – revised: A preliminary psychometric investigation. *Journal of Career Assessment*, 10(4), 441-455.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/1069072702238406>
- Choi, Y., Kim, J. i Kim, S. (2015). Career development and school success in adolescents: The role of career interventions. *Career Development Quarterly*, 63(2), 171-186.
<https://doi.org/10.1002/cdq.12012>
- Costa, P. T., Jr. i McCrae, R. R. (1992). *NEO Personality Inventory–Revised (NEOPI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Psychological Assessment Resources. <https://doi/10.4135/9781849200479.n9>
- Creed, P. A. i Patton, W. (2003). Differences in career attitude and career knowledge for high school students with and without paid work experience. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 3, 21-33.
<https://doi.org/10.1023/A:1022674528730>
- Černja, I., Babarović, T. i Šverko, I. (2017). Mogu li diferenciranost i konzistentnost interesa biti pokazatelji profesionalne zrelosti osnovnoškolaca?. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 26(1), 41-58. <https://doi.org/10.5559/di.26.1.03>
- Černja Rajter, I. (2022). *Uloga profesionalne zrelosti u uspješnoj tranziciji iz škole na studij*. Doktorski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

- Dietrich, J. i Kracke, B. (2009). Career-specific parental behaviors in adolescents' development. *Journal of Vocational Behavior*, 75(2), 109-119.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.03.005>
- Edwards, M. P. i Tyler, L. E. (1965). Intelligence, creativity and achievement in a non-selective public junior high school. *Journal of Educational Psychology*, 56, 96-99.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0021899>
- Eisinga, R., Grotenhuis, M. i Pelzer, B. (2012). The reliability of a two-item scale: Pearson, Cronbach, or Spearman-Brown? *International Journal of Public Health*, 58(4), 637–642. <https://doi.org/10.1007/s00038-012-0416-3>
- Gati, I., Landman, S., Davidovitch, S., Asulin-Peretz, L. i Gadassi, R. (2010). From career decision-making styles to career decision-making profiles: A multidimensional approach. *Journal of Vocational Behavior*, 76(2), 277-291.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.11.001>
- Gottfredson, L. S. (1997). Mainstream science on intelligence: An editorial with 52 signatories, history, and bibliography. *Intelligence*, 24(1), 13-23.
[https://doi.org/10.1016/S0160-2896\(97\)90011-8](https://doi.org/10.1016/S0160-2896(97)90011-8)
- Gregurović, M. i Lukić, N. (2014). *Istraživanje postojećih kapaciteta osnovnih i srednjih škola za provedbu profesionalnog usmjeravanja*. Agencija za mobilnost i programe EU. https://www.mobilnost.hr/cms_files/2015/07/1438258167_2014istraživanje-kapaciteta-u-os-i-s-s-za-prof-usmje.pdf
- Grgin, T. (2001). *Školsko ocjenjivanje znanja*. Naklada Slap.
- Guan, P., Capezio, A., Restubog, S. L. D., Read, S., Lajom, J. A. L. i Li, M. (2016). The role of traditionality in the relationships among parental support, career decision-making self-efficacy and career adaptability. *Journal of Vocational Behavior*, 94, 114–123.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2016.02.018>
- Guan, Y., Wang, F., Liu, H., Ji, Y., Jia, X., Fang, Z., Li, Y., Hua, H. i Li, C. (2015). Career-specific parental behaviors, career exploration and career adaptability: A threewave

- investigation among Chinese undergraduates. *Journal of Vocational Behavior*, 86, 95-103. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2014.10.007>
- Hair, J., Black, W. C., Babin, B. J. i Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis (7th ed.)*. Pearson Educational International.
- Harris, D. J., Reiter-Palmon, R. i Kaufman, J. C. (2013). The effect of emotional intelligence and task type on malevolent creativity. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 7(3), 237. <https://doi.org/doi:10.1037/a0032139>
- Hirschi, A. i Läge, D. (2007). Holland's secondary constructs of vocational interests and career choice readiness of secondary students: Measures for related but different constructs. *Journal of Individual Differences*, 28(4), 205-218. <https://doi.org/10.1027/1614-0001.28.4.205>
- Ivić, J. i Matešić, K. (2009). Povezanost inteligencije i nekih osobina ličnosti iz modela "Velikih pet" sa školskim uspjehom u završnim razredima srednje škole. *Pedagoška istraživanja*, 6(1-2), 91-101. <https://hrcak.srce.hr/file/174516>
- Jakelić, F. (1983). *Odgoj u obitelji i izbor zanimanja*. Školska knjiga.
- Jalžabetić, K. (2017). *Mogućnost klasifikacije učenika prema srednjoškolskim usmjerenjima na osnovi njihovih profesionalnih interesa, radnih vrijednosti i istaknutosti životnih uloga*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Hrvatskih studija u Zagrebu.
- Jokić, B. (2019). Obrazovna perspektiva – želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. *Što nakon srednje? Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca* (str. 37-62). Agencija za znanost i visoko obrazovanje. https://www.azvo.hr/images/stories/publikacije/Sto_nakon_srednje.pdf
- Koren, I. (1986). *Uloga osobnih i situacionih determinanti u moderiranju profesionalnih sklonosti pojedinaca*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Kracke, B. (1997). Parental behaviors and adolescents' career exploration. *The Career Development Quarterly*, 45(4), 341-350.

<https://doi.org/doi:10.1002/j.2161-0045.1997.tb00538.x>

- Krapić, N., Kardum, I. i Kristofić, B. (2008). Odnos crta ličnosti i sposobnosti s profesionalnim interesima. *Psihologijske teme*, 17(1), 75-91.
<https://hrcak.srce.hr/32453>
- Krapić, N. (2017). Inteligencija, crte ličnosti i profesionalni interesi kao prediktori školskog postignuća. *Psihologijske teme*, 26(2), 431-450. <https://doi.org/10.31820/pt.26.2.9>
- Krehula, J. (2018). *Povezanost školske ocjene i učenikove motivacije*. Diplomski rad. Učiteljski fakultet u Zagrebu.
- Kuljanić, P. (2016). *Inteligencija, crte ličnosti i profesionalni interesi kao prediktori školskog postignuća*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Rijeci.
- Larsen, R. J. i Buss, D.M. (2008). *Psihologija ličnosti*. Naklada Slap.
- Lounsbury, J. W., Hutchens, T. i Loveland, J. M. (2004). An investigation of Big Five personality traits and career decidedness among early and middle adolescents. *Journal of Career Assessment*, 13(1), 1-14.
<https://doi.org/10.1177/1069072704270272>
- Malecki, C. K. i Demary, M. K. (2002). Measuring perceived social support: Development of the child and adolescent social support scale (CASSS). *Psychology in the Schools*, 39(1), 1–18. <https://doi.org/10.1002/pits.10004>
- Mumford, M. D., Supinski, E. P., Baughman, W. A., Costanza, D. P. i Threlfall, K. (1997). Process-based measures of creative problemsolving skills: V. Overall prediction. *Creativity Research Journal*, 10(1), 73– 85.
https://doi.org/10.1207/s15326934crj1001_8
- Nauta, M. M. i Kahn, J. H. (2007). Identity status, consistency and differentiation of interests, and career decision self-efficacy. *Journal of Career Assessment*, 15(1), 55-65.
<https://doi.org/10.1177/1069072705283786>
- Niles, G. S. i Harris-Bowlsbey, J. (2016). *Career development interventions*. Pearson.

- Oliveira, Í. M., Céu Taveira, M. i Porfeli, E. J. (2017). Career preparedness and school achievement of Portuguese children: Longitudinal trend articulations. *Frontiers in Psychology*, 8, 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00618>
- Patton, W. A. i Lokan, J. (2001). Perspectives on Donald Super's construct of career maturity. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 1(1/2), 31-48. <https://doi.org/10.1023/A:1016964629452>
- Pečjak, S. i Košir, K. (2007). Personality, motivational factors and difficulties in career decision-making in secondary school students. *Psihologijske teme*, 16(1), 141-158. <https://psycnet.apa.org/record/2008-04656-007>
- Perin, V. (2012). Profesionalno usmjeravanje – uloga i odgovornost škole, *Školski vjesnik*, 61(4), 511-524. <https://hrcak.srce.hr/94784>
- Petz, B. (1987). *Psihologija rada*. Školska knjiga.
- Raković, M. (2015). *Uloga pedagoga u profesionalnoj orijentaciji učenika i njihovo zadovoljstvo izborom studija*. Diplomski rad. Odsjek za pedagogiju i povijest Filozofskog fakulteta u Osijeku.
- Ristić Dedić, Z. i Jokić, B. (2019a). Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje – uvodna razmatranja. *Što nakon srednje? Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca* (str. 8). Agencija za znanost i visoko obrazovanje. https://www.azvo.hr/images/stories/publikacije/Sto_nakon_srednje.pdf
- Ristić Dedić, Z. i Jokić, B. (2019b). Zaključna razmatranja. *Što nakon srednje? Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca* (str. 188-192). Agencija za znanost i visoko obrazovanje. https://www.azvo.hr/images/stories/publikacije/Sto_nakon_srednje.pdf
- Roth, B., Becker, N., Romeyke, S., Schäfer, S., Domnick, F. i Spinath, F. M. (2015). Intelligence and school grades: A meta-analysis. *Intelligence*, 53, 118-137. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2015.09.002>
- Saluzzo, K. M. (2019). *Uloga kognitivnih sposobnosti u izgradnji karijere*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Fakultet hrvatskih studija.

- Salvia, V. (2021). *Poplava odlikaša je ozbiljan problem: "Roditelji dolaze u školu s odyjetnicima"*. Index.hr. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-ima-ogroman-problem-s-poplavom-odlikasa-rjesenje-postoji-vec-godinama/2302626.aspx>.
- Strugar, V. i Čorak, T. (2016). *Odgojem do profesionalne zrelosti*. Alfa.
- Stone, B. M., Bartholomay, E. M. i Chamberlain, A. B. (2022). Validation of the BFI-10-R: A new BFI Scale with strong structural and construct validity. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 44, 1064–1076. <https://doi.org/10.1007/s10862-022-09978-4>
- Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 16(3), 282-298. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(80\)90056-1](https://doi.org/10.1016/0001-8791(80)90056-1)
- Šimunović, M., Šverko, I. i Babarović, T. (2020). Parental career-specific behaviours and adolescent career adaptability. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, 45(1), 41-50. <https://doi.org/10.20856/jnicec.4506>
- Šverko, B., Babarović, T. i Šverko, I. (2007). Vrijednosti i životne uloge u kontekstu odabira zanimanja i razvoja karijere. *Suvremena psihologija*, 10(2), 295–320. <https://hrcak.srce.hr/81394>
- Šverko, B. (2012). *Ljudski potencijali: usmjeravanje, odabir i osposobljavanje*. Hrvatska sveučilišna naklada.
- Šverko, I. (2015). *Interesi, vrijednosti i uloge u profesionalnom usmjeravanju u školi*. Prezentacija. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. http://arhiva.mobilnost.hr/prilozi/04_966_Interesi,_vrijednosti_i_uloge_u_profesionalnom_usmjeravanju_Iva_Sverko.pdf
- Šverko, I. i Babarović, T. (2020). Zaštitni i rizični faktori u razvoju karijere te moguće intervencije u školskom kontekstu. *Psihologijske teme*, 29(2), 357-377. <https://hrcak.srce.hr/240855>

- Tan, E. (1989). The career maturity of Singaporean adolescents – where do we stand and what can be done? *Singapore Journal of Education*, 10(2), 40–50.
<https://doi.org/10.1080/02188798908547660>
- Tekke, M. i Ghani, M. F. A. (2013). Examining the level of career maturity among Asian foreign students in Public University: gender and academic achievement. *Hope Journal of Pakistan*, 1(1), 101-121.
https://www.researchgate.net/publication/259671809_Examining_the_Level_of_Career_Maturity_among_Asian_Foreign_Students_in_a_Public_University_Gender_and_Academic_Achievement
- Tokalić, R. (2017). *Načini donošenja odluka o karijeri kod srednjoškolaca*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Hrvatskih studija u Zagrebu.
- Tracey, T. J. G. (2010). Development of an abbreviated Personal Globe Inventory using item response theory: The PGI-Short. *Journal of Vocational Behavior*, 76(1), 1-15.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.06.007>
- Vignoli, E., Croity-Belz, S., Chapeland, V., de Fillipis, A. i Garcia, M. (2005). Career exploration in adolescents: The role of anxiety, attachment and parenting style. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 153-168.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2004.08.006>
- Vlahović, D. (2017). *Validacija upitnika profesionalne zrelosti – UPZ*. Neobjavljeni diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- West, D. K. (1988). Comparisons of career maturity and its relationship with academic performance. *Journal of American Indian Education*, 27(3), 1-7.
<https://eric.ed.gov/?id=EJ382740>
- Wille, B., De Fruyt, F. i Feys, M. (2010). Vocational interests and Big Five traits as predictors of job instability. *Journal of Vocational Behavior*, 76(3), 547-558.
<https://doi.org/10.1016/j.jvb.2010.01.007>

- Zhang, J., Yuen, M. i Chen, G. (2018). Teacher support for career development: An integrative review and research agenda. *Career Development International*, 23(3), 122-144. <https://doi.org/10.1108/CDI-09-2016-0155>
- Zhao, X., Lim, V. K. G. i Teo, T. S. H. (2012). The long arm of job insecurity: its impact on career-specific parenting behaviors and youths' career self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 80, 619–628. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.01.018>

Prilog A - Mjerni instrument

Baterija korištenih upitnika prikazana je redoslijedom kao u istraživanju.

Upitnik sociodemografskih podataka

1. Ja sam
 - a) muškarac
 - b) žena
 - c) drugo / ne želim se izjasniti
2. Dob _____
3. Naziv mjesta u kojem stanuješ _____
4. Vrsta srednje škole
 - a) gimnazija
 - b) strukovna škola
5. Razred _____
6. Prosjek ocjena na kraju svakog razreda srednje škole (zaokružen na barem jednu decimalu odvojenu zarezom)
 1. razred _____
 2. razred _____
 3. razred _____
 4. razred (očekivani prosjek) _____

BFI-10-R

Sljedeće tvrdnje odnose se na neke **tvoje karakteristike**. Procijeni stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama na skali od 1 – 5.

- 1 – u potpunosti se ne slažem
- 2 – ne slažem se
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – uglavnom se slažem
- 5 – u potpunosti se slažem

Vidim se kao osobu koja

- ... temeljito obavlja posao.
- ... je razgovorljiva.
- ... je sklona oprostiti.
- ... puno brine.
- ... je originalna, smišlja nove ideje.
- ... ustraje dok ne završi zadatak.
- ... je otvorena i društvena.
- ... je neljubazna prema drugima.
- ... lako postaje nervozna.
- ... voli razmišljati, igrati se s idejama.

Skala roditeljskih ponašanja vezanih uz karijeru

Sljedeća pitanja vezana su za procjenu **podrške roditelja u odabiru zanimanja**.

Na skali 1 – 5 procijeni kako se tvoji roditelji odnose prema tvom uspjehu u školi i prema budućoj karijeri.

- 1 – u potpunosti se ne slažem
- 2 – ne slažem se
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – slažem se
- 5 - u potpunosti se slažem

Moji roditelji

- ... razgovaraju sa mnom o mojim profesionalnim interesima i sposobnostima.
- ... imaju svoje ideje o mojem budućem zanimanju i nagovaraju me na to.
- ... nisu zapravo zainteresirani za moju buduću karijeru.
- ... potiču me da tražim informacije o zanimanjima koja me interesiraju.
- ... previše se miješaju u moj izbor zanimanja.
- ... ne brinu o tome kako se pripremam za odabir svog budućeg zanimanja.
- ... potiču me da isprobam neke poslove kako bih upoznao zanimanja i svijet rada.
- ... nameću mi svoje ideje o mom budućem zanimanju.
- ... ne mogu mi pomoći u izboru zanimanja jer znaju premalo o različitim zanimanjima.
- ... daju mi savjete o zanimanjima koja mogu izabrati.
- ... odgovaraju me od zanimanja koja im se ne sviđaju.
- ... ne mogu mi pomoći u izboru zanimanja jer su previše zauzeti.

... razgovaraju sa mnom o mogućnostima zapošljavanja u različitim zanimanjima.
... pokušavaju me usmjeriti prema određenom zanimanju.
... ne mogu mi pomoći u izboru zanimanja jer i sami imaju problema na poslu.

Upitnik provođenja aktivnosti profesionalnog usmjeravanja

Iduća pitanja odnose se na tvoja iskustva **vezana uz provođenje profesionalnog usmjeravanja u tvojoj školi.**

Profesionalno usmjeravanje uključuje skup aktivnosti pružanja informacija i usluga koje bi pomogle osobama bilo koje dobi pri donošenju odluke vezane za daljnje obrazovanje i pronalazak budućeg zanimanja.

1. U mojoj školi provedena je profesionalno usmjeravanje učenika.
 - a) Da
 - b) Ne
 - c) Ne znam

2. Profesionalno usmjeravanja učenika najčešće je provodio (moguće je označiti više odgovora):
 - a) pedagog
 - b) psiholog
 - c) razrednik/ica
 - e) ne znam
 - f) nije provedeno
 - g) ostalo _____

3. Aktivnosti profesionalnog usmjeravanja učenika provedene su:
 - a) jednom tjedno
 - b) svaki drugi tjedan
 - c) jednom mjesečno
 - d) jednom u nekoliko mjeseci
 - e) jednom u pola godine
 - f) jednom godišnje
 - g) nisu provedene
 - h) ne mogu procijeniti

Školski psiholog, pedagog ili drugi stručni suradnik (odgovori DA-NE-NE ZNAM)

... nas je informirao/la o obrazovnim programima i svijetu rada.
... pružio/la informacije o mogućnostima nastavka školovanja u obliku tiskanih materijala (letaka, brošura, knjiga i sl.).

- ... organizirao/la radionice na kojima smo razmišljali i aktivno raspravljali o svojem budućem zanimanju i profesionalnom putu.
- ... organizirao/la gostujuća predavanja predstavnika pojedinih zanimanja (liječnika, inženjera, sveučilišnih profesora).
- ... uputio/la na internet stranice na kojima možemo samostalno saznati informacije o zanimanjima i vidjeti koja nam zanimanja odgovaraju.
- ... nam je nudio/la mogućnost da s njim/njom individualno razgovaramo o svojim dilemama o izboru zanimanja.
- ... nam je davao/la da riješimo upitnike kako bismo saznali koja zanimanja bi nam odgovarala.
- ... nas je upućivao/la stručnjacima za izbor zanimanja u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje.

Razrednik/ica

- ... nas je informirao/la o obrazovnim programima i svijetu rada.
- ... pružio/la informacije o mogućnostima nastavka školovanja u obliku tiskanih materijala (letaka, brošura, knjiga i sl.).
- ... organizirao/la radionice na kojima smo razmišljali i aktivno raspravljali o svojem budućem zanimanju i profesionalnom putu.
- ... organizirao/la gostujuća predavanja predstavnika pojedinih zanimanja (liječnika, inženjera, sveučilišnih profesora).
- ... uputio/la na internet stranice na kojima možemo samostalno saznati informacije o zanimanjima i vidjeti koja nam zanimanja odgovaraju.
- ... nam je nudio/la mogućnost da s njim/njom individualno razgovaramo o svojim dilemama o izboru zanimanja.
- ... nam je davao/la da riješimo upitnike kako bismo saznali koja zanimanja bi nam odgovarala.
- ... nas je upućivao/la stručnjacima za izbor zanimanja u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje.
- ... nas je vodio/la u posjet različitim tvrtkama ili fakultetima da upoznamo kako izgledaju neka zanimanja i obrazovni programi.

Upitnik profesionalne zrelosti

Sljedeća grupa pitanja odnosi se na **tvoju sigurnost i uključenost u donošenje odluke u karijeri te na to koliko važnosti pridaješ toj odluci.**

Na skali 1 – 5 procijeni stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama.

- 1 – u potpunosti se ne slažem
- 2 – ne slažem se
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem

4 – slažem se
5 – u potpunosti se slažem

1. Siguran/na sam koje bi mi zanimanje i posao najbolje odgovarali.
2. Trenutno se ne zamaram oko svoje buduće karijere.
3. Dobar odabir zanimanja važna je životna odluka.
4. Čvrsto sam odlučio/la kojim bih se poslom želio/željela baviti u budućnosti.
5. Ne žurim odlučiti o svojoj budućoj karijeri jer za to još uvijek ima dovoljno vremena.
6. Jako mi je važno da izaberem najbolju karijeru za sebe.
7. Moja odluka o budućoj karijeri je čvrsta i jasno zacrtana.
8. Čini mi se da moji prijatelji pretjeruju kada toliko razmišljaju o svojoj karijeri.
9. Želim ostvariti svoje profesionalne planove i tome ću se zaista posvetiti.
10. Jasno osjećam koje je zanimanje najbolje za mene.
11. Odabir karijere nije mi važan u ovom trenutku jer se stvari mijenjaju.
12. Mislim da je odluka koju sada donesem u vezi svoje buduće karijere izuzetno važna.

PGI-S

Ovo je posljednja grupa pitanja.

Za sljedeće tvrdnje potrebno je dati **dvije procjene**. Prva procjena odnosi se na **svidanje** pojedine aktivnosti, a druga **za uspjeh u toj aktivnosti**.

Na skali 1 – 7 procijeni koliko ti se sviđa navedena aktivnost kao dio tvog budućeg zanimanja te dodatno, koliko bi bio/bila uspješan/na u toj aktivnosti, također na skali 1 – 7.

- 1 – uopće mi se ne sviđa / uopće ne bi bio uspješan/bila uspješna
2 – uglavnom mi se ne sviđa / uglavnom ne bi bio uspješan/bila uspješna
3 – donekle mi se sviđa / donekle bi bio uspješan/bila uspješna
4 – niti mi se sviđa, niti mi se ne sviđa / niti bi bio/la niti ne bi bio/la uspješan/na
5 – donekle mi se sviđa / donekle bi bio uspješan/bila uspješna
6 – uglavnom mi se sviđa / uglavnom bi bio uspješan/bila uspješna
7 – u potpunosti mi se sviđa / u potpunosti bi bio uspješan/bila uspješna

1. Smještati goste za stolove u restoranu.
2. Nadzirati rad u hotelu.
3. Pripremati financijske izvještaje.
4. Nadzirati rad grupe za analizu podataka.
5. Postavljati električne instalacije.
6. Kategorizirati razne vrste divljih životinja.
7. Oblikovati kipove.
8. Pomagati djeci s poteškoćama u učenju.
9. Držati javna predavanja.
10. Voziti autobus.

11. Intervjuirati ispitanike u anketi.
12. Voditi ured.
13. Voditi financijsku evidenciju.
14. Upravljati radom električne centrale.
15. Nadzirati gradnju zgrade.
16. Pisati znanstveni članak.
17. Slikati portrete.
18. Poučavati ples.
19. Proučavati posljedice političkih izbora.
20. Nositi i puniti kontejnere za robu.
21. Prodavati odjeću.
22. Nadzirati prodaju.
23. Voditi evidenciju o prodaji robe.
24. Pisati kompjutorske programe za poduzeća
25. Nadzirati mjere zaštite na gradilištu.
26. Predavati predmete iz područja znanosti.
27. Pisati drame.
28. Poučavati kuharske vještine.
29. Osmišljavati i organizirati socijalne programe.
30. Voziti taksi.
31. Brinuti o televizijskim gostima prije snimanja u studiju.
32. Organizirati vođenje uredskih spisa.
33. Razrađivati računovodstvene postupke za praćenje poslovanja.
34. Analizirati zemljopisne karte.
35. Sklapati precizne optičke instrumente.
36. Proučavati divlje životinje.
37. Crtati crteže, stripove, karikature.
38. Raditi s djecom u vrtiću (jaslicama).
39. Braniti ljude pred sudom.
40. Brusnim papirom polirati drveni namještaj.